

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ แล้วนำมาวิเคราะห์ และนำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา
 - 1.1 ความหมายของการบริหารสถานศึกษา
 - 1.2 ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา
 - 1.3 การบริหารสถานศึกษาภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา
 - 2.1 ความหมายของนวัตกรรม
 - 2.2 ความสำคัญของนวัตกรรม
 - 2.3 ประเภทของนวัตกรรม
 - 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้
 - 3.1 ความเป็นมาของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้
 - 3.2 ผลกระทบของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้
 - 3.3 แนวคิดเกี่ยวกับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้
4. บริบทสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง
5. การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยในประเทศ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษาเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเพราะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่เป้าหมาย และยังส่งผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอีกด้วย โดยแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษานั้นเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานโดยมีระบบขั้นตอนและการวางแผนที่มุ่งไปสู่เป้าหมายนั้นเป็นสิ่งสำคัญนั่นคือการพัฒนาผู้เรียน ทั้งนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องศึกษาและทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ อันจะนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพในองค์กร นักวิชาการต่างให้ความหมายของการบริหารสถานศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ภูมิภควรจ์ ภูมิพงศ์ศศธร (2565 : 37) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นความร่วมมือกันของกลุ่มบุคคลโดยต้องอาศัยความสามารถทั้งศาสตร์และศิลป์ในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาบริหารจัดการ ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ทรงพล เจริญคำ (2566 : 343-359) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นกระบวนการที่บุคลากรทางการศึกษาทุกคนต้องนำทรัพยากรคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการมาใช้บนพื้นฐานความเชื่อ วัฒนธรรมขององค์กร โดยใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติงาน โดยที่สัมมา รณิธย์ (2560 : 93) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการบริหารสถานศึกษานั้นสิ่งที่สำคัญคือการกำหนดยุทธศาสตร์และบริหารจัดการทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ในทำนองเดียวกันกับวิจิตร วรุตบางกูร และสุพิชญา ชีระกุล (2559 : 21) ที่กล่าวว่าการบริหารสถานศึกษามีจุดเริ่มต้นจากการร่วมกันทำงานของกลุ่มบุคคล นั่นคือบุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ การให้บริการทางการศึกษาและคุณธรรมต่าง ๆ ให้แก่เยาวชน เช่นเดียวกันกับพระครูสังฆรักษ์ ไชยรัตน์ ขยรัตน์ (2558 : 322) ที่ได้กล่าวว่าการบริหารสถานศึกษาเป็นกระบวนการหรือกิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีระบบ ประสานความร่วมมือกันภายในองค์กรโดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด สอดคล้องกับที่กระทรวงศึกษาธิการ (2556 : 21-22) กล่าวไว้อีกนัยหนึ่งว่าการบริหารสถานศึกษาเป็นการให้บริการสาธารณะของรัฐที่จัดการและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของสถานศึกษาตามหลักการให้บริการสาธารณะของรัฐอย่างเสมอภาค ต่อเนื่องและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับความต้องการของใช้บริการอยู่เสมอ

จากความหมายของการบริหารสถานศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นกระบวนการดำเนินการของกลุ่มบุคคลในการให้ความรู้ ประสบการณ์ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การสร้างจิตสำนึก การเพิ่มพูนทักษะให้กระจ่าง การอบรมปลูกฝังค่านิยมแก่ผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพจากทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการขับเคลื่อนงานของสถานศึกษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงความสำคัญของการบริหารไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ธีรศักดิ์ อุปรมัย อุปไมยอริชัย และสุชาติ บางวิเศษ (2563 : 2) กล่าวว่า แนวคิดในการบริหารสถานศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติยึดหลักสำคัญในการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน การจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ด้วยเหตุนี้การบริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญในฐานะของการเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการศึกษาที่สำคัญ ทั้งนี้ สัมมา รณธิ์ (2560 : 93) ยังกล่าวถึงความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาไว้ว่า การบริหารสถานศึกษานั้นมีความสำคัญในฐานะของการเป็นกระบวนการสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องยึดถือเป็นภารกิจสำคัญในการกำหนดโครงสร้างของระบบภายในสถานศึกษาและดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับพระครูสังฆรักษ์ไชยรัตน์ ชยรัตน (2558 : 324) ที่กล่าวว่า การบริหารการจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพียงใด ขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลโดยอาศัยหลักการบริหารต่าง ๆ ตามสภาพการณ์ของสถานศึกษา เช่นเดียวกันกับแนวคิดของนพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2557 : 3) ที่กล่าวว่า ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษานั้น ถือเป็นงานที่มีความสำคัญเพราะทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ร่วมกันกำหนดไว้

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษามีความสำคัญในฐานะของการขับเคลื่อนองค์กรให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนสูงสุด

การบริหารสถานศึกษาภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

สถานการณ์วิกฤตในปัจจุบันที่ทั่วโลกกำลังเผชิญคือ การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเป็นโรคที่มีสาเหตุจากเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ที่องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การระบาดนี้เป็นภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern - PHEIC) ในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2563 และประกาศให้เป็นโรคระบาดทั่วไปในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2563 การระบาดทั่วไปของไวรัสโคโรนา พ.ศ. 2562-2564 เป็นการระบาดทั่วโลกที่เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 การระบาดครั้งนี้ก่อให้เกิดผลกระทบไปทั่วโลกประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยได้ออกมาตรการอย่างเข้มงวดเพื่อยับยั้งการแพร่เชื้อทั้งห้ามการเดินทางเข้า-ออกประเทศของพลเมือง การปิดเมือง การกักตัว มาตรการเว้นระยะห่าง

ทางสังคม (Social Distancing) ทำให้ทุกคนมีความตระหนักเพิ่มขึ้นว่าวิกฤตที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องใกล้ตัว ที่สังคมหรือองค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ต้องเตรียมพร้อมและต้องปรับความคิด พฤติกรรม และ วิธีการทำงานที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ส่งผลให้เรื่อง Digital Transformations ที่เคยมีการพูดถึง มาอย่างยาวนานและเกิดขึ้นช้ามาก กลับถูกขับเคลื่อนได้เร็วขึ้น (องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย และ กระทรวงศึกษาธิการ, 2563 : ออนไลน์ ; พิชราภรณ์ ดวงชื่น, 2563 : 784-787)

รัตนา กาญจนพันธุ์ (2563 : 554-555) กล่าวว่า การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน รวมไปถึง การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาจำเป็นต้องที่สถานศึกษาต้องเตรียมความพร้อมรับมือ กับทุกสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างมากต่อระบบการจัดการเรียน การสอนและสุขภาพของผู้เรียนและบุคลากรในสถานศึกษา สิ่งสำคัญที่สุดในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครอง และบุคลากรของสถานศึกษา ต้องปรับตัวกับการใช้ชีวิต วิธีใหม่ (New Normal) เน้นการปฏิบัติตามมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคไวรัส โคโรนา 2019 อย่างเคร่งครัด เพื่อให้สถานศึกษาปลอดภัยและทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ ได้อย่างเต็มศักยภาพ

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกแบบการเรียนการสอนระหว่างการแพร่ระบาดของ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ให้สอดคล้องกับความปลอดภัยของพื้นที่ที่มีการเรียนรู้ ที่หลากหลาย ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลง แนวนโยบายดังกล่าวส่งผลให้องค์กรทางการศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จำเป็นต้องปฏิรูปตนเองและทำการเปลี่ยนแปลงองค์กรเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญที่จะต้องบริหารจัดการทรัพยากร ทางการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และตามสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงเป้าหมายของ การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพได้

นักวิชาการ นักวิจัยหลายท่านกล่าวว่าบุคคลผู้มีความสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษา ภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้นคือผู้บริหารสถานศึกษา อติพร นิลขำ (2565 : 197) กล่าวว่าผู้บริหารสถานศึกษาต้องพัฒนาระบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management System) การบริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤตไวรัสโคโรนา 2019 อย่างจริงจัง และ ต้องพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing System) ของผู้สอนหรือการพัฒนา ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ การเรียนการสอนในภาวะวิกฤตไวรัสโคโรนา 2019 อย่างเป็นรูปธรรม เช่นเดียวกับการศึกษาของ ทวีศักดิ์ เจริญเตี้ย (2565 : 53) ที่ได้ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดโร คติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาควรคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อน

องค์กร คือ วางแผนนโยบาย แนวคิด และหลักการในการจัดการเรียนรู้ให้ชัดเจน กำหนดมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) อย่างรัดกุม ให้ความสำคัญกับการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนทุกคนด้วยความเสมอภาค ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรหรือทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ภายใต้และภายหลังสถานการณ์ รวมไปถึงการออกแบบนวัตกรรมรูปแบบการจัดการเรียนรู้ รูปแบบการบริหารที่เหมาะสมกับบริบท เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของเบญจวรรณ เรืองศรี และคณะ (2564 : 29) ที่ศึกษาการจัดการเรียนการสอนในยุควิถีใหม่ว่าบทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษานั้นต้องให้ความสำคัญกับการจัดการการศึกษาที่สอดคล้องกับความปกติใหม่ เช่น การเตรียมความพร้อมในการเรียนการสอน ด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีการออกแบบหลักสูตร โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน การจัดการเรียนรู้ที่สามารถเข้าถึงผู้เรียนทุกคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการหารือและวางแผนร่วมกันของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนในการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ ในด้านของการบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนนั้น เปรมยุตา สุตจำ (2564 : 16) กล่าวว่า การดูแลช่วยเหลือผู้เรียนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญในการที่ส่งเสริมให้ผู้สอนรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองผู้เรียนในการช่วยเหลือ การส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน และรัตนากาญจนพันธุ์ (2563 : 545) เสนอแนะว่าผู้บริหารสถานศึกษาควรมุ่งเน้นการปฏิบัติตามแนวนโยบายภาครัฐ รวมถึงการใช้กลไกความร่วมมือของผู้ปกครองและชุมชนในการดูแลผู้เรียน โดยคำนึงถึงความปลอดภัยสูงสุด ประการสำคัญที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2564 : 27) ได้กล่าวถึงแนวทางการฟื้นตัวทางการศึกษาจากสถานการณ์ COVID-19 ที่มีประสิทธิภาพและเสมอภาคซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญมี 10 ประเด็น คือ เปิดโรงเรียนให้มากและปลอดภัยที่สุด สร้างความเชื่อมั่นในเรื่องการจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการและเท่าเทียม จัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ทางไกลที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนเข้าถึงได้ สนับสนุนผู้สอนให้ทำงานได้ สนับสนุนผู้สอนและผู้ปกครองให้ทำงานร่วมกันในการสนับสนุนผู้เรียน ให้การสนับสนุนที่ตรงเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ สังคม และอารมณ์ของผู้เรียน ออกแบบและสร้างความเข้มแข็งให้กับโครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ด้วยดิจิทัลร่วมกัน ระหว่างผู้สอนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด ส่งเสริมให้ผู้สอนได้มีโอกาสฝึกฝนความเป็นผู้สอนมืออาชีพและได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ทางวิชาชีพนั้น เรียนรู้จากข้อเท็จจริงในระดับชาติ และนานาชาติ และส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมของสถานศึกษา ซึ่งในประเด็นสุดท้ายด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาถือเป็นอีกประเด็นสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการออกแบบ สร้างสรรค์ ระดมบุคลากรทางการศึกษาร่วมกันพัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่าการบริหารสถานศึกษาภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้นดำเนินการสืบเนื่องมาตั้งแต่ช่วงการแพร่ระบาดจนถึงภายหลังการแพร่ระบาด โดยการมีการวางแผนเกี่ยวกับแนวทาง นโยบาย มาตรการในทุกด้านอย่างชัดเจน ให้ความช่วยเหลือผู้เรียนทั้งในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความต่างและความพร้อมของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรผู้สอน ในการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และการสร้างสรรค์นวัตกรรมของสถานศึกษาเพื่อใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพสูงสุด

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษาเป็นการขับเคลื่อนทางการศึกษาที่สำคัญในการพัฒนาสถานศึกษาสู่ผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ และการขับเคลื่อนจะเกิดคุณภาพสูงสุดต้องใช้เครื่องมือเพื่อบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม นวัตกรรมเป็นเครื่องมือที่ตอบโจทย์สูงสุดที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดียิ่งขึ้น โดยแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

ความหมายของนวัตกรรม

นวัตกรรมเป็นกระบวนการนำองค์ความรู้ ความคิด ความสร้างสรรค์มาบูรณาการจนเกิดสิ่งใหม่ ที่ตอบสนองความต้องการของสังคม มีนักวิชาการกล่าวถึงความหมายของนวัตกรรมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ภูมิภควัธน์ ภูมิพงศ์คชศร (2565 : 3) กล่าวถึง “นวัตกรรม” ว่าเป็นความคิดหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อนหรือเกิดจากการดัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัย และได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งการนำนวัตกรรมมาใช้จะทำให้การทำงานนั้นมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม อีกทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของศูนย์นวัตกรรมเพื่อพัฒนาระบบข้าราชการไทย (2561 : ออนไลน์) ที่กล่าวถึงความหมายของนวัตกรรมไว้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนแนวความคิดเป็นการพัฒนาสิ่งเดิมให้ใหม่ขึ้นเพื่อเพิ่มศักยภาพหรือประสิทธิภาพให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ นวัตกรรมอาจเป็นแนวคิด การสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่แปลกใหม่ ไม่เคยมีมาก่อนหรืออาจจะมาจากการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น และเป็นการตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทั้งนี้ เมื่อมีการนำนวัตกรรมมาใช้จะทำให้การทำงานได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประหยัดเวลา ประหยัดทรัพยากรมนุษย์และแรงงานได้มาก เช่นเดียวกันกับแนวคิดของเศรษฐชัย ชัยสินิท (2560 : ออนไลน์) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (innovation) ว่าหมายถึง วิธีการใหม่ ๆ การเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการหรือองค์กร ไม่ว่าจะเปลี่ยนจากการพัฒนา ต่อยอด การเปลี่ยนแปลง การประยุกต์จะต้องมีความใหม่อย่างเห็นได้ชัด และความใหม่นั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า

ได้อีกด้วย เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่าง ๆ เกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ก่อให้เกิดผลิตผลเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติ นอกจากนี้จิรพรรณ จันทรวีเชียร (2559 : 6) ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า นวัตกรรมอาจหมายถึงรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดการออกแบบกระบวนการใหม่ให้เกิดขึ้นหรือแตกต่างไปจากเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลจากการสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ในการต่อยอด ประยุกต์ พัฒนา องค์ความรู้หรือพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญนวัตกรรมทำให้เกิดผลผลิตและสร้างความมั่นคงในองค์กรทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และประเทศชาติ

นอกจากนี้นักวิชาการต่างชาติ คือ ฮักซ์ มอร์ดัน และสซัมปีเตอร์ (Hughes. 1987 : 6 ; Morton, J.A.. 1971: 70; Schumpeter. 1975 : 67) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่านวัตกรรมไว้สอดคล้องกันว่านวัตกรรมเป็นการสร้างวัตถุหรือการกระทำให้เกิดขึ้นใหม่ หรือปรับปรุงจากสิ่งที่มีอยู่เดิม โดยทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นสิ่งใหม่การพิจารณานั้นขึ้นอยู่กับมุมมองซึ่งหมายความว่า นวัตกรรมหนึ่งอาจเป็นหรือไม่เป็นนวัตกรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง จึงต้องขึ้นอยู่กับการรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่หรือไม่ นอกจากการนิยามความหมายของนวัตกรรมว่าเป็นการพัฒนาหรือประยุกต์สิ่งที่มีอยู่เดิมหรือสร้างขึ้นใหม่เพื่อตอบสนองหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างมูลค่าทั้งในทางเศรษฐกิจและในการใช้ชีวิต

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า นวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่หรือเกิดจากการดัดแปลงของเดิมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการประยุกต์ ต่อยอด แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงเป้าหมายให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

ความสำคัญของนวัตกรรม

นวัตกรรมมีความสำคัญต่อการศึกษานานัปการเพราะโลกในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่โลกยุคปัญญาประดิษฐ์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและสารสนเทศรวมไปถึงความก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคม นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของนวัตกรรมไว้ดังนี้

ภูมิภควัฒน์ ภูมิพงศ์ชศร (2565 : 3) กล่าวถึงความสำคัญของนวัตกรรมไว้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นเพื่อต่อยอดและพัฒนา ในทางการค้า นวัตกรรมมีความจำเป็นในด้านการแข่งขันเพราะหากมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ อยู่เสมอ ก็ย่อมได้รับความสนใจจากลูกค้า นวัตกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสะท้อนความสำเร็จขององค์กรได้ด้วย เช่นเดียวกันกับมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี (2560 : ออนไลน์) กล่าวถึงความสำคัญของนวัตกรรมที่มีต่อการพัฒนาองค์กรว่าเป็นการปรับเปลี่ยน เสริมสร้าง พัฒนา ประยุกต์ ด้วยการเลือกค้นคว้า หรือสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาองค์กร หรือใช้ในการปรับเปลี่ยนองค์กรให้พัฒนาตามยุคสมัย โดยที่ภายในองค์กรยังไม่เคยใช้นวัตกรรมเหล่านั้นมาก่อน จึงอาจเป็นการใช้

นวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นในขณะนั้น นอกจากนั้วรวิทย์ นิเทศศิลป์ (2551 : 258) ได้กล่าวถึงความสำคัญของนวัตกรรมว่าเกิดจากแรงจูงใจ ความสนใจให้ประสบความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สามารถช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้มากขึ้นและรวดเร็ว ส่งเสริมให้ผู้สอนผู้สอนและผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาความคิดอย่างเป็นกระบวนการ และนวัตกรรมที่นำมาใช้ในระบบงานต้องยืนยันว่าเกิดประโยชน์ในแง่ที่ดี เพิ่มคุณภาพและปริมาณงาน ให้สูงกว่าเดิมที่เป็นมา

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่านวัตกรรมมีความสำคัญในฐานะของการสร้างประโยชน์ สร้างความเปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหา ก่อให้เกิดการผลักดันในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการออกแบบวิธีคิด แนวคิด แนวทาง รูปแบบใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นรวมถึงใช้ในการประยุกต์ใช้ องค์ความรู้เก่า องค์ความรู้ใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อผลักดันให้เกิดประสิทธิภาพในองค์กร

ประเภทของนวัตกรรม

นวัตกรรมนั้นเป็นการลงมือกระทำจากการร่วมมือกันในการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิด คุณค่าและประโยชน์ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ กระบวนการหรือบริการ เพื่อให้เกิดการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปหรือแสวงหาโอกาสและพัฒนาจุดเด่น ให้กับองค์กรให้ดียิ่งขึ้น นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงประเภทของนวัตกรรมไว้ ดังนี้

ภูมิภควัฒน์ ภูมิพงศ์คชศร (2565 : 6-11) กล่าวถึงประเภทของนวัตกรรมการศึกษาไว้ สรุปได้ว่ามี 5 ประเภทคือ นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร นวัตกรรมการเรียนการสอน นวัตกรรม สื่อการสอน นวัตกรรมการประเมินผล และนวัตกรรมการบริหารจัดการ ซึ่งแต่ละประเภท มีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

1. นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เป็นการใช่วิธีการใหม่ ๆ เพื่อพัฒนา ส่งเสริมให้หลักสูตรนั้น สอดคล้องกับเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นนโยบายของรัฐหรือท้องถิ่น ประกอบด้วย หลักสูตรบูรณาการ หลักสูตรรายบุคคล หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์ และหลักสูตรท้องถิ่น

2. นวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอน เป็นการคิดค้นหรือพัฒนาวิธีสอนใหม่ ๆ ที่สามารถใช้ตอบสนองการเรียนรายบุคคล มาใช้ในการจัดการและสนับสนุนการเรียนการสอน

3. นวัตกรรมด้านสื่อการเรียนการสอน เป็นการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนตามยุคสมัย เพื่อใช้แก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอน หรือใช้เป็นสื่อในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้เต็มศักยภาพ

4. นวัตกรรมด้านการวัดและการประเมินผล เป็นนวัตกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการวัดผล และการประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำได้อย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการวิจัยทางการศึกษา ด้วยการประยุกต์ใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์มาสนับสนุนการวัดผล การประเมินผล การสร้างแบบวัด การสร้างเครื่องมือการประเมินและข้อสอบต่าง ๆ

5. นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ เป็นการใช้นวัตกรรมเกี่ยวกับการใช้สารสนเทศ เพื่อช่วยในการบริหารจัดการเพื่อการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก

ในทำนองเดียวกันกับชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2559 : 527) ที่กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่านวัตกรรมสามารถแบ่งประเภทได้ตามลักษณะการใช้งานได้ 5 ประเภท คือ นวัตกรรมด้านหลักสูตร นวัตกรรมการเรียนการสอน นวัตกรรมสื่อการสอน นวัตกรรมการวัดและการประเมินผล และนวัตกรรมการบริหารจัดการ ส่วนทศนา แคมมณี (2552 : 416) กล่าวว่านวัตกรรมนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ คือ นวัตกรรมการเรียนการสอนประเภทสื่อการเรียนการสอนและนวัตกรรมการเรียนการสอนประเภทเทคนิควิธีการเรียนการสอน

นอกจากนี้เว็บไซต์วิชาการดอทคอม (2564 : ออนไลน์) ยังกล่าวถึงประเภทของนวัตกรรมไว้แตกต่างจากนักวิชาการข้างต้นว่า นวัตกรรม (Innovation) สามารถแบ่งได้ออกเป็น 4 ประเภท แต่ละประเภทก็จะแตกต่างกันออกไปตามความแปลกใหม่ของเทคโนโลยีและผู้ใช้งาน ซึ่งแต่ละประเภทส่งผลกระทบต่อตลาดและกลยุทธ์ขององค์กร ประกอบด้วย 4 ประเภทตาม Innovation Matrix ได้แก่ นวัตกรรมแบบก่อการทำลาย (Disruptive Innovation) นวัตกรรมแบบสิ้นเชิง (Radical Innovation) นวัตกรรมแบบยั่งยืน (Sustaining Innovation) และนวัตกรรมแบบต่อยอด (Incremental Innovation) ซึ่งอธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

1. นวัตกรรมแบบก่อการทำลาย (Disruptive Innovation) คือ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีใหม่และมีผลกระทบต่อผู้ใช้งาน นิยมใช้สร้างตลาดใหม่อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน เป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อทดแทนของเก่าโดยสิ้นเชิง เช่น การเข้ามาของ Google Maps ทำให้ผู้คนหันมาใช้แทนแผนที่แบบกระดาษ การใช้แอปพลิเคชันในการเรียกแท็กซี่แทนการโบก เพื่อลดการปฏิเสธการเดินทาง การเข้ามาของ Netflix ซึ่งทดแทนร้านเช่าแผ่นภาพยนตร์ เป็นต้น

2. นวัตกรรมแบบสิ้นเชิง (Radical Innovation) คือ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีใหม่ แต่ยังไม่ได้สร้างผลกระทบต่อผู้ใช้งาน โดยมากมักเป็นเทคโนโลยีที่ยังไม่สามารถหาตลาดหรือช่องทางทำกำไรได้ เช่น เทคโนโลยีหุ่นยนต์ (Robotics) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การตัดต่อพันธุกรรม เป็นต้น

3. นวัตกรรมแบบยั่งยืน (Sustaining Innovation) คือ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีที่ไม่ได้ใหม่มาก แต่มีผลกระทบต่อผู้ใช้งาน มักใช้ทำให้ตลาดเติบโตขึ้น เพื่อกอบโกยกำไรโดยไม่มีการหาตลาดใหม่ โดยมากมักเป็นนวัตกรรมที่ค่อย ๆ พัฒนาไปที่ละเล็กทีละน้อย แต่จะเป็นนวัตกรรมที่ดีกว่า เร็วกว่า ถูกกว่า เน้นความต้องการของผู้ใช้งานและธุรกิจมากกว่าเทคโนโลยี เช่น การออกโทรศัพท์รุ่นใหม่ของ Apple Samsung เป็นต้น

4. นวัตกรรมแบบต่อยอด (Incremental Innovation) คือ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีที่ไม่ได้ใหม่มากและมีผลกระทบสูงต่อผู้ใช้งานต่ำ โดยมากนิยมใช้กับสินค้าที่มีอยู่ในตลาดอยู่แล้ว เช่น การปรับหน้าเว็บไซต์ให้ใช้งานง่ายขึ้น การเพิ่มฟังก์ชันใหม่ของแอปพลิเคชัน โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น คล้ายกับนวัตกรรมแบบยั่งยืนตรงที่มีการพัฒนาที่ละเล็กละน้อยและเป็นนวัตกรรมที่ดีกว่า ถูกใจกว่า เน้นความต้องการของผู้ใช้งานและธุรกิจมากกว่าเทคโนโลยี

อีกทั้งยังสอดคล้องกับเว็บไซต์ไทยรัฐออนไลน์ (2564 : ออนไลน์) ที่กล่าวถึงการแบ่งประเภทการจำแนกประเภทของนวัตกรรม แบ่งได้หลายประเภทตามลักษณะขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ การจำแนกที่พบบ่อยและมีการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงการวิจัย และการจัดการนวัตกรรมค่อนข้างมากก็จะประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ การจำแนกตามเป้าหมายของนวัตกรรม (The Target of Innovation) แบ่งเป็น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) และ นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) การจำแนกตามระดับของการเปลี่ยนแปลง (The Degree of Change) คือ นวัตกรรมในลักษณะเฉียบพลัน (Radical Innovation) และนวัตกรรมในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป (Incremental Innovation) และการจำแนกตามขอบเขตของผลกระทบ (The Area of Impact) นวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Innovation) และนวัตกรรมทางการบริหาร (Administrative Innovation) ซึ่งจะสรุปและอธิบายรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

1. การจำแนกตามเป้าหมายของนวัตกรรม

1.1 นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) ถือเป็นผลิตผล (Outputs) ขององค์การหรือธุรกิจ โดยอาจจะอยู่ในรูปของตัวสินค้า (Goods) หรือการบริการ (Services) ก็ได้ ตัวแปรสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์มี 2 ตัวแปร คือ โอกาสทางด้านเทคโนโลยีและความต้องการของตลาด

1.2 นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) หมายถึง การประยุกต์ใช้แนวคิดวิธีการ หรือกระบวนการใหม่ ๆ ที่ส่งผลให้กระบวนการผลิตและการทำงานโดยรวมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ในการออกแบบกระบวนการผลิตใหม่ เป็นต้น

2. การจำแนกตามระดับของการเปลี่ยนแปลง

2.1 นวัตกรรมในลักษณะเฉียบพลัน (Radical Innovation) เป็นนวัตกรรมที่มีระดับความใหม่ ในลักษณะที่มีความแตกต่างไปจากกรรมวิธี และแนวคิดเดิมไปอย่างสิ้นเชิง หรือเป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคน ดังนั้น นวัตกรรมที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบเฉียบพลัน จึงเป็นการออกแบบและใช้แนวคิดใหม่ทั้งหมดในการพัฒนานวัตกรรม เช่น กล้องถ่ายรูปแบบดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงมาจากกล้องถ่ายรูปที่ใช้ฟิล์ม โทรศัพท์ที่เกิดขึ้นแทนการส่งข้อความด้วยจดหมายหรือบันทึกข้อความ เป็นต้น

2.2 นวัตกรรมในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป (Incremental Innovation) เป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจำนวนมาก และมีความถี่ในการเกิดบ่อยมากกว่านวัตกรรมในลักษณะเฉียบพลัน โดยมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป มีการปรับปรุงระบบให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นทีละเล็กละน้อย จากเทคโนโลยีหรือสิ่งที่มีอยู่เดิม เช่น เครื่องซักผ้าที่มีการเปลี่ยนระบบการหมุน และประสิทธิภาพในการซักให้มีคุณภาพมากขึ้น หรือเครื่องปรับอากาศที่มีการปรับปรุงระบบการฟอกอากาศ และการทำงานให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น

3. การจำแนกตามขอบเขตของผลกระทบ

3.1 นวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Innovation) เป็นนวัตกรรมที่มีพื้นฐานหรือขอบเขตของการพัฒนามาจากเทคโนโลยี โดยในปัจจุบันการพัฒนานวัตกรรมทางเทคโนโลยี มีบทบาทและความสำคัญต่อหลาย ๆ อุตสาหกรรม ทั้งนี้เนื่องจากเทคโนโลยีช่วยให้การพัฒนานวัตกรรมสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าหรือผู้บริโภค และสร้างความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันได้เป็นอย่างดี รวมทั้งเป็นนวัตกรรมที่มีแรงผลักดันที่สำคัญของความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ของประชากร นวัตกรรมทางเทคโนโลยี จึงเป็นได้ทั้งนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมกระบวนการ นวัตกรรมที่มีลักษณะเฉียบพลัน และนวัตกรรมที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป

3.2 นวัตกรรมทางการบริหาร (Administrative Innovation) เป็นเรื่องของการคิดค้น และเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการ ตลอดจนกระบวนการจัดการองค์การใหม่ที่มีส่งผลให้ระบบการทำงาน การผลิต การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการให้บริการขององค์การมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น การบริหารองค์การในลักษณะโครงสร้างองค์การแบบเมตริกซ์ การใช้แนวคิด Balanced Score Card ในการวางแผนและประเมินผลงานขององค์การ การจัดการความรู้ เพื่อการพัฒนาองค์การ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า นวัตกรรมนั้นสามารถแบ่งการจำแนกได้หลายรูปแบบตามลักษณะของการจำกัดความหรือขอบเขตที่ต้องการกำหนดนวัตกรรมทั้งนี้ นวัตกรรมทางการศึกษาส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับแนวคิดกับการแบ่งประเภทนวัตกรรม ด้านหลักสูตร นวัตกรรมการเรียนการสอน นวัตกรรมสื่อการสอน นวัตกรรมการวัดและการประเมินผล และ นวัตกรรมการบริหารจัดการ แต่ทั้งนี้การแบ่งประเภทของนวัตกรรมทั่วไปก็มีส่วนเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางการศึกษาด้วยเช่นเดียวกัน

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา

นวัตกรรมนับว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาอย่างมาก ทั้งนี้เพราะในโลกยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างและภายหลังการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นวัตกรรมเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตของมนุษย์มากขึ้นทวีคูณ ในสถานศึกษาก็เช่นเดียวกัน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีภาวะผู้นำทางนวัตกรรมในการสร้างสรรค์ ออกแบบ พัฒนา ต่อยอดนวัตกรรมทางการศึกษาขึ้นมาเพื่อใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาไว้ ดังนี้

สุกัญญา แซ่มซ้อย (2565 : 14) กล่าวถึงนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาว่าเป็นนวัตกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาคิดค้นวิธีการ แนวทางการบริหารจัดการศึกษาใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานทั้ง 4 ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นงานด้านวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไปของสถานศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือด้านนโยบาย และการจัดการเรียนการสอน เช่นเดียวกับภูมิภักดิ์ ภูมิพงศ์ชศร (2565 : 14) ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ (2561 : 550) และภาคิเพื่อการศึกษาไทย (2561 : ออนไลน์) ที่กล่าวว่านวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษานั้นใช้เพื่อการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาซึ่งแตกต่างกันไปตามบริบทและสิ่งแวดล้อมขององค์กรซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้านคือ นวัตกรรมเชิงนโยบาย และนวัตกรรมการเรียนการสอน นอกจากนี้เอนกณ บางท่าไม้ (2560 : 403-406) กล่าวว่า นวัตกรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาจำแนกเป็นนวัตกรรมด้านหลักสูตร นวัตกรรมด้านการประเมินผล และนวัตกรรมการบริหารจัดการ อัจฉรา ประเสริฐสิน และคณะ (2560 : 79) กล่าวว่า การบริหารจัดการและการพัฒนานวัตกรรมภายในสถานศึกษานั้นมีความสำคัญในการใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นนวัตกรรมทางกลยุทธ์ และนวัตกรรมทางการเรียนการสอน บรรจง ลาวะลี (2560 : 206-207) กล่าวถึงนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาว่าเป็นบทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคไร้พรมแดนที่ต้องมีการวางแผนและออกแบบการบริหารภายในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรมและโปร่งใส เพราะผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกและตัวแปรสำคัญในด้านการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่เกิดจากการบริหารในการพัฒนาสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องออกแบบนวัตกรรมทางการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบตามสถานการณ์เพื่อใช้แก้ปัญหาหรือบริหารจัดการสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย โดยแบ่งออกเป็นด้านสื่อเทคโนโลยี ด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาผู้เรียน ด้านนโยบายและกลยุทธ์ ส่วนวรวิฐิ รามจันทร์ (2555 : 126-127) กล่าวว่า นวัตกรรมของการบริหารจัดการเช่นนี้จะมีส่วนช่วยอย่างมากในการบริหารสถานศึกษาซึ่งสามารถจำแนกได้ออกเป็น 3 ด้าน คือ นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ นวัตกรรมด้านหลักสูตรและการบริการ และนวัตกรรมด้านกลยุทธ์

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564 : 7) กล่าวถึงนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาว่าการศึกษาของประเทศไทยในยุค 4.0 นั้น นวัตกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารจัดการองค์กรโดยเฉพาะองค์กรทางการศึกษาเพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษามีหลายแบบ ไม่ว่าจะเป็นด้านนโยบาย ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการบริหารองค์กร นอกจากนี้ จารุวรรณ นาดัน (2556 : 734) กล่าวว่า การพัฒนานวัตกรรม รูปแบบการบริหารต่าง ๆ มีข้อจำกัดทั้งบุคลากร งบประมาณ การสนับสนุนจาก ภาคส่วนต่าง ๆ แต่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องไม่ย่อท้อ ด้วยถือว่าหัวใจของการจัดการศึกษาคือผู้เรียน ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แม้จะไม่เสมอภาคตามที่กล่าวเป็นหลักการไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติก็ตาม ด้วยความตระหนักในภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบจึงต้องแสวงหาวิธีการ ปรับวิธีคิดในกรอบเดิม ๆ สู่การพัฒนานวัตกรรมการบริหาร และเพื่อเป็นการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้สามารถบริหารจัดการศึกษาให้มีคุณภาพเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษา ซึ่งพบว่านวัตกรรมในการบริหารสถานศึกษามีหลายประเภทไม่ว่าจะเป็น นวัตกรรมประเภทโครงการ นวัตกรรมประเภทเทคโนโลยี และสื่อดิจิทัล นวัตกรรมประเภทสื่อการเรียนการสอน นวัตกรรมประเภทนโยบายและกลยุทธ์ นวัตกรรมประเภทระบบสารสนเทศ นวัตกรรมประเภทเครือข่าย เป็นต้น นอกจากนี้ ปิยะวรรณ บริหารพานิช (2565 : 44) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ให้ประสบความสำเร็จ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีทักษะการบริหารสถานศึกษาและเป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อนการจัดการศึกษา ผู้นำหลายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต่างเชื่อว่า นวัตกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้องค์กรเจริญเติบโตและมีประสิทธิผล ภาวะผู้นำจึงนับว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อการเป็นองค์กรนวัตกรรมการศึกษา ผู้นำมีผลต่อการเป็นองค์กรแห่งนวัตกรรม นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมในองค์กร ซึ่งส่วนใหญ่พบว่านวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษามีหลากหลายรูปแบบ สามารถจัดกลุ่มตามกระบวนการได้คือ นวัตกรรมเชิงกลยุทธ์ นโยบาย นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี นวัตกรรมด้านโครงสร้าง นวัตกรรมด้านบรรยากาศองค์กร อีกทั้งสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา (2564 : 1) จัดทำโครงการ Innovation For Thai Education (IFTE) นวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษาขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ของหน่วยงานทุกระดับ ทุกประเภท ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนานวัตกรรมการบริหารจัดการ การจัดการเรียนรู้การนิเทศ ติดตามและประเมินผล ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้เกิดการเรียนรู้มีทักษะจำเป็นในการดำรงชีวิตในสังคมคุณภาพ ยุคศตวรรษที่ 21 โดยมีหน่วยงานในระดับจังหวัด เป็นศูนย์กลางส่งเสริมการเรียนรู้การพัฒนา และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาระดับจังหวัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนายกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในอนาคต จึงได้มีการกำหนด นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาเพื่อการประเมินไว้ 3 ประเภท คือ นวัตกรรมด้านบริหารจัดการ

นวัตกรรมด้านการจัดการเรียนรู้ และนวัตกรรมด้านการนิเทศ การติดตามและการประเมินผล และสมบัติ นามบุรี (2562 : 130) กล่าวว่านวัตกรรมมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาคน องค์การ หน่วยงาน รวมถึงความก้าวไกลของประเทศชาติ นวัตกรรมเป็นสิ่งที่คิดขึ้นมาเพื่อรองรับและตอบสนองความต้องการใหม่ ๆ ของลูกค้าโดยเฉพาะ เป็นการพัฒนาและนำเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านเทคโนโลยีหรือวิธีการใช้รวมไปถึงการปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษานั้นมีหลากหลายขึ้นอยู่กับมุมมองในการวิเคราะห์ว่าจะจัดกลุ่มประเภทนวัตกรรมเป็นกลุ่มใด ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษานั้นเป็นนวัตกรรมด้านผู้ประกอบการ (The Entrepreneur Paradigm) นวัตกรรมด้านเศรษฐศาสตร์และเทคโนโลยี (The Technology economics Paradigm) และนวัตกรรมด้านกลยุทธ์ (The Strategic Paradigm)

สรุปได้ว่า นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา โดยภาพรวม ได้แก่ 1) ด้านนโยบาย 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านหลักสูตร 4) ด้านการประเมินผล 5) ด้านการบริหารจัดการ 6) ด้านกลยุทธ์ 7) ด้านสื่อเทคโนโลยี 8) ด้านวิชาการ 9) ด้านการพัฒนาผู้เรียน 10) ด้านหลักสูตรและการบริการ 11) ด้านการบริหารองค์กร 12) ด้านระบบสารสนเทศ 13) ด้านเครือข่าย 14) ด้านโครงสร้าง 15) ด้านบรรยากาศองค์กร 16) ด้านการนิเทศ การติดตามและการประเมินผล 17) ด้านผู้ประกอบการ 18) ด้านเศรษฐศาสตร์และเทคโนโลยี

จากทัศนะนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นตัวแปรขอบข่ายของนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา ดังแสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 การวิเคราะห์ขอบข่ายนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา จากทัศนะนักวิชาการ

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	รวม
1. ด้านนโยบาย	✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓			8*
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน	✓	✓	✓	✓		✓				✓		✓		7*
3. ด้านหลักสูตร					✓									1
4. ด้านการประเมินผล					✓									1
5. ด้านบริหารจัดการ					✓			✓				✓		3

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	รวม
6. ด้านกลยุทธ์						✓	✓	✓		✓	✓		✓	6*
7. ด้านสื่อเทคโนโลยี							✓		✓	✓	✓			4*
8. ด้านวิชาการ							✓							1
9. ด้านการพัฒนา ผู้เรียน							✓							1
10. ด้านหลักสูตรและ การบริการ								✓						1
11. ด้านการบริหาร องค์กร									✓					1
12. ด้านโครงการ										✓				1
13. ด้านระบบ สารสนเทศ										✓				1
14. ด้านเครือข่าย										✓				1
15. ด้านโครงสร้าง											✓			1
16. ด้านบรรยากาศ องค์กร											✓			1
17. ด้านการนิเทศ การติดตามและ การประเมินผล												✓		1
18. ด้านผู้ประกอบการ													✓	1
19. ด้านเศรษฐศาสตร์ และเทคโนโลยี													✓	1

หมายเหตุ [1=สุกัญญา แซ่มซ้อย (2565 : 14), 2= ภูมิภควัชร จูมพงศ์คชศร (2565 : 14), 3= ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ (2561 : 550), 4= ภาศิเพ็ญการศึกษาไทย (2561), 5= เอกนถน บางท่าไม้ (2560 : 403-406), 6= อัจฉรา ประเสริฐสิน และคณะ. (2560 : 79), 7= บรรจง ลาวะลี (2560 : 206-207), 8= วรฤติ งามจันทร์ (2555 : 126-127), 9= สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2564 : 7), 10= จารุวรรณ นาตัน (2556 : 734), 11= ปิยะวรรณ บริหารพานิช (2565 : 44), 12= สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา (2564 : 1), 13= สมบัติ นามบุรี (2562 : 130)]

จากตารางที่ 2.1 ผลการวิเคราะห์ขั้นตอนวัตรกรรมทางการบริหารสถานศึกษาจากทัศนะของนักวิชาการ พบว่า มี 19 ตัวแปร เมื่อพิจารณาความถี่ของตัวแปรสรุปได้ว่า มีตัวแปร 4 ตัวแปร มีความถี่ระหว่าง 4-8 ความถี่ คือ 1) ด้านนโยบาย 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านกลยุทธ์ 4) ด้านสื่อและเทคโนโลยี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกตัวแปรออกมาทั้ง 4 ตัวแปร คือ 1) ด้านนโยบาย 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านกลยุทธ์ และ 4) ด้านสื่อและเทคโนโลยี มาเป็นตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. นวัตกรรมด้านนโยบาย

นโยบาย (Policy) เป็นแนวทางหรือวิธีการเพื่อการปฏิบัติที่สถาบันหรือกลุ่มบุคคลเลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทางเพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติ โดยปกติจะสะท้อนให้เห็นถึงการตัดสินใจในปัจจุบันเพื่อการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพและเพื่ออนาคตที่ดีกว่า ส่วนนวัตกรรมด้านนโยบายนั้นมีนักวิชาการได้กล่าวถึงไว้ ดังนี้

สุกัญญา แซ่มซ้อย (2565 : 14) ได้กล่าวถึงนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาด้านนโยบายเป็นการวางแผนแนวทางในการปฏิบัติที่ตอบสนองต่อความต้องการหรือบริบทขององค์กร มีข้อกำหนด ข้อบังคับ ในการพัฒนาสถานศึกษา มีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เช่นเดียวกับภูมิภควัฒ์ ภูมิพงศ์ชศร (2565 : 14) ที่ได้กล่าวว่ำนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาในเชิงนโยบายนั้นมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านวิชาการ ด้านพฤติกรรม ด้านสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ ด้านสุขภาวะ และด้านความปลอดภัย

ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ (2561 : 550) กล่าวว่า นวัตกรรมเชิงนโยบายเป็นประยุกต์ใช้นวัตกรรมในการออกแบบการใช้ระเบียบ กฎ ข้อบังคับ เพื่อพัฒนาสถานศึกษา นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

ภาศิเพื่อการศึกษไทย (2561 : ออนไลน์) กล่าวว่านวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาเชิงนโยบายเป็นการออกแบบและสร้างแนวทางที่เน้นการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อแก้ไขปัญหาหลักเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนให้มุ่งสู่การมีประสิทธิภาพของผู้เรียน

บรรจง ลาวะลี (2560 : 206) กล่าวว่านวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาเป็นบทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องมีการวางแผนและออกแบบการบริหารภายในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรมและโปร่งใส ในการพัฒนาสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องออกแบบนวัตกรรมทางการศึกษานโยบายเพื่อเป็นตัวกำหนดแนวทางในการพัฒนาสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564 : 7) ที่อธิบายเพิ่มเติม

เกี่ยวกับนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาในนโยบายว่ามุ่งเน้นการสร้างรูปแบบที่เน้นการวางแผน กฎ ข้อกำหนด ข้อบังคับ เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนของสถานศึกษา

นอกจากนี้จากรูวรรณ นาดัน (2556 : 734) กล่าวเพิ่มเติมว่านวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาที่สำคัญมีหลายด้าน แต่ด้านที่เป็นองค์ประกอบหลักคือ นวัตกรรมประเภทนโยบาย เพราะเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้ตรงกับบริบทแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกันกับปิยะวรรณ บริหารพานิช (2565 : 44) ที่แสดงความคิดเห็นว่าการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีนวัตกรรมเชิงนโยบายเป็นหลักเพื่อใช้เป็นเข็มทิศในการกำหนดทิศทางการบริหารอย่างเป็นรูปธรรม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า นวัตกรรมเชิงนโยบายนั้นผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมเชิงนโยบายในการออกแบบการใช้ระเบียบ กฎ วิธีการ ข้อกำหนด ข้อบังคับ ในการพัฒนาสถานศึกษา มีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านวิชาการ ด้านพฤติกรรม ด้านสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ ด้านสุขภาพ และด้านความปลอดภัย ภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นอกจากนี้สถานศึกษายังมีการออกแบบและสร้างนโยบายที่เน้นการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อแก้ไขปัญหาหลักเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนให้มุ่งสู่การมีประสิทธิภาพของผู้เรียน โดยการสร้างรูปแบบ (Model) ของสถานศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนของสถานศึกษา

2. นวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอน

ผลกระทบจากโควิด-19 ก่อให้เกิดการเรียนการสอนด้วยวิธีใหม่ (New Normal Education) แบบก้าวกระโดด การสรรหารูปแบบการเรียนการสอนแบบใหม่ที่ทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้น เรียนรู้ได้ง่ายขึ้น เรียนรู้ได้เร็วขึ้น เรียนรู้ได้มากขึ้น ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนดีขึ้น อัตราความก้าวหน้าในการเรียนดีขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้การศึกษาเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ถือเป็น “นวัตกรรม” ทั้งนี้นวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์กับผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียนอย่างมากเพราะเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษา มีนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงนวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

ภูมิภควัฒ์ ภูมิพงศ์ศุข (2565 : 8) ที่กล่าวว่านวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นการใช้วิธีระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอนใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองต่อการเรียนรายบุคคล การสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบแก้ปัญหา การพัฒนาวิธีสอนจำเป็นต้องใช้วิธีการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาจัดการและสนับสนุนการเรียนการสอน ซึ่งจะทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์มากขึ้น เช่นเดียวกันกับสุกัญญา แซ่มซ้อย (2565 : 14) ที่ยกตัวอย่างเพิ่มเติมว่านวัตกรรมด้านวิธีการจัดการเรียนการสอน มีหลายแบบ เช่น การสอนแบบร่วมมือ การสอน แบบอภิปราย วิธีสอนแบบบทบาทสมมติ การสอนด้วยรูปแบบการเรียนรู้เป็นคู่ ในด้านการบริหารสถานศึกษานั้น ผู้บริหารต้องมีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้สอนมีการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุน ส่งเสริม

ในการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล การวิจัยทางการศึกษา การใช้สื่อการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพตามหลักสูตรที่กำหนด

ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ (2561 : 550) กล่าวว่า นวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอน ของสถานศึกษานั้นนอกจากจะมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนแล้ว ยังพัฒนากระบวนการที่จะส่งผลต่อผู้เรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล การวิจัยทางการศึกษา เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงสามารถสรุปได้ว่า นวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนนั้นผู้บริหารสถานศึกษามีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้สอนมีการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล การวิจัยทางการศึกษา การใช้สื่อการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 รวมไปถึงการสร้างรูปแบบ (Model) ของสถานศึกษาที่ใช้ในการขับเคลื่อนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

3. นวัตกรรมด้านกลยุทธ์

ปัจจุบันผู้บริหารและนักวิชาการได้ให้ความสำคัญต่อนวัตกรรมทางกลยุทธ์มากขึ้น การที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะประสบความสำเร็จเหนือคู่แข่งได้นั้นจะต้องเกิดขึ้นจากความแตกต่างเหนือกว่าองค์กรอื่น นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงนวัตกรรมด้านกลยุทธ์ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

อัจศรา ประเสริฐสิน และคณะ. (2560 : 79) กล่าวว่า การบริหารจัดการและการพัฒนา นวัตกรรมภายในสถานศึกษานั้นมีความสำคัญในการใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสถานศึกษาให้มี ประสิทธิภาพโดยเฉพาะนวัตกรรมทางกลยุทธ์เพราะเป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน สู่การพัฒนา นวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรมสร้างแนวคิดใหม่ในการบริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบัน สอดคล้องกับบรรจง ลาวะลี (2560 : 207) ที่กล่าวถึงนวัตกรรมทางการบริหาร สถานศึกษาด้านกลยุทธ์ว่ามีความสำคัญต่อการจัดการการเปลี่ยนแปลงสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ เป็นการวางแผนการบริหารสถานศึกษาในระยะยาว

ส่วนวรวิทย์ รามจันทร์ (2555 : 127) กล่าวว่า นวัตกรรมของการบริหารด้านกลยุทธ์ เป็นการบริหารสถานศึกษาโดยมุ่งเน้นอนาคต โดยการสร้างหรือกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และ วัตถุประสงค์ของสถานศึกษา โดยมองถึงการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างเป็น รูปธรรม

นอกจากนี้จารุวรรณ นาคัน (2556 : 734) ได้กล่าวว่า นวัตกรรมในการบริหารสถานศึกษา ด้านกลยุทธ์เป็นนวัตกรรมที่สำคัญเพราะเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนองค์กรและสอดคล้องกับนวัตกรรม ด้านนโยบายทำให้สถานศึกษามีแนวทางในการพัฒนาสถานศึกษาอย่างชัดเจน และ สมบัติ นามบุรี (2562 : 130) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่านวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาด้านกลยุทธ์ (The Strategic

Paradigm) เป็นนวัตกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาเพื่อการวางแผนในระยะยาว

จากที่กลุ่มมาทั้งหมดสรุปได้ว่า นวัตกรรมเชิงกลยุทธ์เป็นความสามารถในการจัดการที่ผู้บริหารสถานศึกษามีการกำหนดทิศทางการบริหารสถานศึกษาภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มีการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในสู่การพัฒนานวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรม มีการสร้างแนวคิดใหม่ในการบริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน มีการบริหารสถานศึกษาโดยมุ่งเน้นอนาคต โดยการสร้างหรือกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา โดยมองการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต มีการสนับสนุนให้มุ่งเน้นและให้ความสำคัญต่อการจัดการการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ และเป็นการวางแผนการบริหารสถานศึกษาในระยะยาว และมีภาวะผู้นำในการเสนอแนวคิดในการบริหารสถานศึกษา

4. นวัตกรรมด้านสื่อและเทคโนโลยี

นวัตกรรมมีความสำคัญต่อการศึกษาลายประการทั้งนี้เนื่องจากในโลกยุคโลกาภิวัตน์โลกมีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าทั้งด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ การศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนานวัตกรรมที่มีอยู่เดิมเพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอีกทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาทางด้านศึกษาบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน

บรรจง ลาวะลี (2560 : 208) กล่าวว่า นวัตกรรมด้านสื่อและเทคโนโลยี นั้นเป็นการสร้างสรรค์สิ่งขึ้นมาด้วยวิธีการใหม่ ประยุกต์ของเดิม หรือสร้างใหม่ทั้งหมด เพื่อพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะ โดยอาศัยการต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ ลักษณะสำคัญของนวัตกรรมด้านสื่อและเทคโนโลยี คือ เน้นการบูรณาการองค์ความรู้หลากหลายสาขา เน้นการใช้วิธีใหม่เพื่อนำเข้าข้อมูลไปส่งผู้รับสาร สร้างช่องทางหรือเนื้อหาที่สร้างสรรค์หรือต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่เดิม

นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564 : 7) ยังกล่าวสนับสนุนว่า นวัตกรรมประเภทสื่อและเทคโนโลยีนั้นมีความสำคัญหลายประการ เช่น ช่วยให้เด็กได้รับการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ และได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครูมากขึ้น ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับครูในการทำภารกิจต่าง ๆ อีกทั้งนวัตกรรมทางเทคโนโลยีนั้นต้องเกิดจากการที่ผู้บริหารสนับสนุนบุคลากรให้ออกแบบ สร้างสรรค์ และพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรมและมีคุณภาพ

จารุวรรณ นาดัน (2556 : 735) กล่าวว่า นวัตกรรมด้านสื่อและเทคโนโลยีในการบริหารสถานศึกษานั้น ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนให้บุคลากรได้สร้างสรรค์และพัฒนาสื่อร่วมกับการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการบริหารสถานศึกษา อีกทั้งยังมีการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการสั่งการให้บุคลากรปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนบรรลุเป้าหมาย สอดคล้องกันกับ ปิยะวรรณ บริหารพานิช (2565 : 45) ที่กล่าวว่า นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีนั้นเป็นการสนับสนุนบุคลากร

ให้พัฒนาสื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรมและมีคุณภาพ อีกทั้งยังมีการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการให้บุคลากรปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ

จากความคิดเห็นของนักวิชาการข้างต้นสรุปได้ว่า นวัตกรรมด้านสื่อและเทคโนโลยีนั้นผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการสนับสนุนบุคลากรให้ออกแบบ สร้างสรรค์ และพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรมและมีคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษามีการออกแบบสื่อและเทคโนโลยีเพื่อประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา อีกทั้งยังมีการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการสั่งการ การกระตุ้น การควบคุม หรือการบังคับบัญชาให้บุคลากรปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนบรรลุเป้าหมาย เช่น ใช้เครือข่ายสังคม ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ในการมอบหมายภาระงาน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

สืบเนื่องจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่แพร่ระบาดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปลายปี 2562 จนถึงปัจจุบันส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านการจัดการศึกษา ซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องปิดเรียนเป็นเวลานานเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค มีการปรับรูปแบบการเรียนการสอนเป็นรูปแบบทางไกลหรือออนไลน์และมีการปรับรูปแบบการวัดและประเมินผลผู้เรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ทางไกลหรือออนไลน์ผลกระทบของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่อระบบการศึกษามีทั้งผลกระทบในเชิงบวกและเชิงลบ ผลกระทบเชิงบวก เช่น เร่งให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา เกิดการพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เป็นต้น ผลกระทบเชิงลบ เช่น คุณภาพในการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนลดลง ผู้เรียนได้รับการฝึกทักษะการปฏิบัติในรายวิชาน้อยลงและไม่สามารถทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนได้ เครือข่ายอินเทอร์เน็ตไม่เพียงพอและสัญญาณไม่เสถียร ผู้สอนมีการละเลยในการดูแลผู้เรียนมากขึ้น ผู้ปกครองต้องใช้เวลาเพื่อช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานและต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เป็นต้น ซึ่งผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้โดยรวม และปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นคือภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ซึ่งทุกภาคส่วนกำลังบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วนที่สุด

ความเป็นมาของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2565 : 13-23) กล่าวไว้โดยสรุปว่า ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning loss) หรือการสูญเสียการเรียนรู้ เป็นคำที่ถูกกล่าวถึงและได้รับความสนใจอย่างมากตั้งแต่ช่วงปลายปีพ.ศ. 2562 จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ดังนั้น การทำความเข้าใจลักษณะของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ที่ชัดเจนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจะนำไปสู่การหาวิธีการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม จากการศึกษาพบว่า “ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้” เป็นภาวะที่สะท้อนถึงการเสื่อมถอยของความรู้ของผู้เรียนที่ถูกกลืนเมื่อกาลเวลาผ่านไป หรือภาวะที่ผู้เรียนสูญเสียโอกาสทางการเรียนรู้ที่ควรจะได้รับในช่วงเวลาปกติของปีการศึกษา อาจพิจารณาได้จากการหยุดยาวของโรงเรียนในช่วง

ระหว่างปิดภาคเรียนของปีการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนสูญเสียความรู้หรือทักษะเฉพาะหรือความรู้หรือทักษะทั่วไป แต่จากการปิดภาคเรียนฤดูร้อนที่โดยปกติโรงเรียนมักจะปิดเป็นระยะเวลานานถึงสองเดือนหรือสองเดือนครึ่งนั้น โรงเรียนอาจใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายเพื่อลดการสูญเสียการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การเปิดเรียนภาคฤดูร้อน การทบทวนเนื้อหาที่สอนในช่วงที่ผ่านเมื่อเปิดภาคเรียน นอกจากนี้ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ยังสามารถเกิดได้จากสถานการณ์อื่น ๆ อีก อาทิ การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น ฝนตกหนัก น้ำท่วม สึนามิ การนัดหยุดงานของผู้สอน (Teacher strike) การจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีคุณภาพ (Ineffective teaching) การขัดขวางระบบการศึกษา (Interrupted formal education) จากเหตุการณ์ไม่สงบทางสังคม เช่น ประท้วง ปฏิวัติที่ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถไปโรงเรียนได้ การออกแบบตารางเรียนที่ไม่เหมาะสม (Block scheduling) ทำให้ปิดโอกาสในความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียน หรือแม้แต่การกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา (Returning dropouts) ของผู้เรียน หลังจากเลิกเรียนมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้ผู้เรียนประสบปัญหาสูญเสียความรู้หรือเกิดช่องว่างทางการเรียนรู้ กรณีนี้โรงเรียนอาจจะต้องให้ผู้เรียนเรียนซ้ำชั้นก่อนหน้า หรือเรียนเพิ่มเติมเพื่อชดเชย เป็นต้น โดยภาวะถดถอยทางการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้เรียนทั้งในประเทศที่มีรายได้สูง ปานกลาง และน้อย ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้างต่อสังคม คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของทุกประเทศทั่วโลก เมื่อพิจารณาในมิติทางการศึกษา พบว่า จากสถานการณ์โรคระบาดทำให้สถานศึกษาทุกระดับต้องหยุดเรียนในบางช่วง ส่งผลให้ผู้เรียนไม่ได้รับ การจัดการเรียนรู้ตามที่ควรจะได้รับ ในระบบสถานศึกษาอย่างสมบูรณ์ ผู้สอนผู้สอนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบ การสอนและวิธีการจัดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแพลตฟอร์มในการจัดการเรียนรู้ให้เป็นรูปแบบออนไลน์ (Online learning) หรือห้องเรียนเสมือนจริงมากขึ้น นอกจากผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่จะต้องอุทิศและทุ่มเทพลัง ความสามารถเพื่อจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนแล้ว พ่อ แม่ ผู้ปกครอง รวมถึงสมาชิกในครอบครัวที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็จำเป็นต้องสนับสนุนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนด้วยเช่นกัน

จากผลกระทบของการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาดังกล่าว U.S. Department of Education, Office for Civil Rights (2021) ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจจากการเก็บข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับประถม มัธยมศึกษา และหลังมัธยมศึกษา ตั้งแต่ช่วงกลางเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ที่มีการระบาด ใหญ่ส่งผลให้โรงเรียนหลายแห่งในสหรัฐอเมริกาต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นการเรียนแบบออนไลน์ จนถึงกลางเดือนเมษายน พ.ศ. 2564 กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผลจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาส่งผลทางลบ ต่อการเติบโตทางวิชาการ พิจารณาจากผลการเรียนในวิชาหลักคณิตศาสตร์ และการอ่านของผู้เรียน ในบางระดับชั้นมีการถดถอยลงเมื่อเทียบกับช่วงก่อนการระบาด แต่เพิ่มความเหลื่อมล้ำและโอกาสในการเข้าถึงช่องทางการเรียนรู้ เช่น มีอุปสรรคทางเทคโนโลยีและอุปสรรค

อื่น ๆ ที่ทำให้การมีส่วนร่วมในห้องเรียนเสมือนจริงมีความยากมากขึ้น ผู้เรียนมีโอกาสเสี่ยงต่อการเผชิญปัญหาทางสุขภาพจิตและความเป็นอยู่มากขึ้นเพราะขาดโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือจากระบบสถานศึกษา สำหรับผู้เรียนในกลุ่มที่มีความบกพร่องในการเรียนรู้ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนทางวิชาการอย่างมาก ต้องเกิดการหยุดชะงักไปอันเนื่องมาจากสถานการณ์แพร่ระบาดส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากยิ่งขึ้นเช่นกัน นอกจากการที่ผู้เรียนจะไม่สามารถได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรในชั้นเรียนปกติเป็นระยะเวลานาน จนทำให้เกิดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้จากโรคระบาด ดังสภาพปัญหาที่กล่าวข้างต้นแล้ว ปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนถึงการถดถอยของการเรียนรู้ของผู้เรียน คือ การสูญเสียความสามารถพื้นฐานจากเดิมที่เคยมีก่อนเกิดโรคระบาด เช่น ความสามารถในการอ่านด้วยความเข้าใจ ทักษะการคิดคำนวณ ความเข้าใจแนวคิดของรายวิชาต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการถดถอยในการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ในอนาคตที่ซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้น ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ จึงหมายความว่ารวมถึงการถดถอย หรือสูญเสียความรู้ ทักษะ หรือสิ่งที่ผู้เรียนมีจากการได้รับการจัดการเรียนชั้นเรียนปกติ โอกาสในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับแต่ไม่ได้รับ ซึ่งอาจเป็นผลกระทบนำไปสู่การถดถอยหรือสูญเสียการเรียนรู้ไปอนาคตด้วย โดยสามารถประเมินระดับภาวะการถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนได้จากความสามารถทางภาษา 4 ด้าน คือ การอ่าน การเขียน การพูด การฟัง และความสามารถทางคณิตศาสตร์ 4 ด้าน ได้แก่ การระบุจำนวน การคำนวณ การอธิบาย การแก้ปัญหา นอกจากนี้ด้านความรู้แล้ว ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นเกิดขึ้นกับทักษะทางกายภาพ ทักษะทางสังคม ทักษะทางอารมณ์สุขภาพจิต และความเป็นอยู่อีกด้วย

ผลกระทบของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning loss) หรือการสูญเสียการเรียนรู้ เป็นคำที่ถูกกล่าวถึงและได้รับความสนใจในปัจจุบัน เนื่องจากส่งผลกระทบต่อการศึกษา ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงผลกระทบของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ยศวีร์ สายฟ้า (2565 : ออนไลน์) กล่าวถึง ผลกระทบของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ว่า ส่งผลต่อพัฒนาการด้านภาษา ด้านความสัมพันธ์ของเด็ก เมื่อต้องไปโรงเรียนอาจเกิดการกลั่นแกล้ง การไปโรงเรียน การขาดระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ โดยเฉพาะในเด็กระดับปฐมวัยและประถมศึกษา ที่ขาดการพัฒนาทักษะการเข้าสังคม และทักษะ ด้านวิชาการ สอดคล้องกับ วิจารณ์ พานิช (2565 : ออนไลน์) กล่าวว่า ผลกระทบที่เกิดจากภาวะถดถอยทางการเรียนรู้นั้น ทำให้เด็กจำนวนหนึ่งไม่บรรลุเป้าหมายในการเรียนรู้ ทำให้เกิดช่องว่างทางการศึกษาด้านสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565 : 5-9) ได้ทำการวิเคราะห์การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในสถานการณ์โควิด-19 ด้านผลกระทบต่อการพัฒนา การศึกษาของประเทศพบว่า มีผลกระทบต่อระบบการศึกษาของประเทศไทย ใน 6 ด้านดังนี้

1. ด้านผู้เรียน การเรียนแบบทางไกลหรือการเรียนแบบออนไลน์เป็นระยะเวลานาน ตลอดช่วงการระบาดของโรคทำให้ผู้เรียนมีความเครียด ความวิตกกังวลในการเรียน นอกจากนี้ผู้เรียน

บางคนยังขาดแรงจูงใจในการเรียน ขาดความสนใจในการเรียน โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาเริ่มมีทัศนคติเชิงลบต่อการเรียน การไม่เข้าเรียนออนไลน์รวมทั้งผลกระทบทางด้านอารมณ์ปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสุขภาพจิตของผู้เรียนอีกด้วย

2. ด้านครูผู้สอน พบว่าครูผู้สอนมีภาระงานเพิ่มขึ้นในการกำกับดูแลผู้เรียน นอกจากนี้ครูมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่จากผลสำรวจ พบว่า ครูมีความกังวลกับผลการเรียนของผู้เรียน เนื่องจากการเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้เป็นรูปแบบใหม่ ซึ่งส่งผลให้คุณภาพการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปกติ

3. ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน สถานศึกษาจำเป็นต้องปรับการบริหารจัดการ โดยเฉพาะด้านหลักสูตรสถานศึกษา เวลาเรียน และวิธีการเรียนการสอนเพื่อรองรับมาตรการป้องกันโรคระบาด ทั้งนี้ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า นโยบายการศึกษาไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมล่วงหน้ามาก่อน จึงเกิดผลกระทบกับสถานศึกษา รวมไปถึงคุณภาพของผู้เรียนและการจัดการเรียนการสอนโดยตรง

4. ด้านการวัดและประเมินผลผู้เรียน ในสถานศึกษาหลายแห่งได้นำรูปแบบวิธีการวัดประเมินผลที่หลากหลายมาใช้ เช่น การวัดเชิงประจักษ์ การทำใบงานหรือชิ้นงาน ซึ่งยังไม่ตอบรับกับการประกันคุณภาพการวัดและประเมินผลเท่าที่ควร นอกจากนี้มี การวัดและประเมินผลทางการศึกษาในระดับชาติที่ต้องมีการยกเลิกไป

5. ด้านสื่อเทคโนโลยีการศึกษา พบว่า เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารยังไม่เพียงพอและยังไม่พร้อมในการจัดการศึกษาให้เท่าเทียมกันทุกพื้นที่เท่าที่ควร เทคโนโลยีในการเรียนรู้ของผู้เรียน หรือผู้ปกครองบางรายมีข้อจำกัด ไม่สามารถจัดหาสัญญาณอินเทอร์เน็ต หรือมีใช้อย่างจำกัด ไม่เพียงพอให้บุตรหลานสามารถเรียนออนไลน์ได้ จึงส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการเรียนการสอนอย่างมาก

6. ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน โดยภาพรวมของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ในระดับปานกลาง โดยผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งถึงหก รับรู้ภาวะถดถอยทางวิชาการ ในวิชาภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์

จากการศึกษาภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนส่วนใหญ่ที่พบนั้น มีผลกระทบทางด้านทักษะและความสามารถทางภาษาได้แก่ การพูด ตามเขียน ความคล่องแคล่วในการอ่าน และความเข้าใจการอ่าน รวมถึงคณิตศาสตร์ นอกจากนี้ ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นเกิดขึ้นกับทักษะทางด้านกายภาพ ทางสังคม ทักษะทางอารมณ์สุขภาพจิตและความเป็นอยู่อีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565 : 16-20) กล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้มีประเด็นสำคัญ 3 ประเด็นคือ สภาพการณ์ของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย และแนวทางการลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

1. สภาพการณ์ของภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

จากสถานการณ์ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ด้านการศึกษาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า การเรียนการสอนออนไลน์ ที่สถานศึกษาส่วนใหญ่จัดขึ้นนั้น ไม่มีประสิทธิภาพเท่ากับการเรียนในห้องเรียน เนื่องจากความไม่พร้อมของการสื่อสาร อุปกรณ์ รวมถึงความไม่พร้อมของผู้ปกครอง นอกจากนี้ผู้เรียนใช้เวลาที่หน้าจอมากเกินไป จนทำให้ขาดปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน เกิดความเครียด ทั้งกับผู้เรียนและผู้สอน ได้มีการประเมินภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ที่เกิดในช่วงการเรียนแบบทางไกล พบว่า ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา เช่น กลุ่มเด็กยากจน กลุ่มเด็กด้อยโอกาสจะได้รับผลกระทบมากกว่ากลุ่มเด็กที่มีฐานะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีโอกาสที่จะหลุดจากระบบการศึกษามากกว่าเด็กกลุ่ม

นอกจากนี้การวัดและประเมินผลในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดนั้น ไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร ในหลายประเทศต้องถูกยกเลิก การวัดและประเมินผลหรือการทดสอบต่าง ๆ หากเด็กต้องกลับไปเรียน โดยมีความรู้ที่หายไป ก็จะทำให้เกิดความเสียหายกับระบบการศึกษา ในระยะยาว เนื่องจากเรียนตาม ไม่ทันเนื้อหา รวมไปถึงไม่สามารถรองรับเนื้อหาใหม่ ๆ ที่ยากขึ้นได้

2. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย

การพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วงวัย ดังต่อไปนี้

วัยแรกเกิดถึงวัยอนุบาล บทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองมีความสำคัญมาก รวมถึงครูที่ต้องมีบทบาทร่วมกันในการส่งเสริมและสร้างประสบการณ์ เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตัวเอง เช่น ฝึกให้เด็กเคลื่อนไหวร่างกายสอนให้เด็กช่วยเหลือตนเอง ได้เหมาะสมกับวัย ให้โอกาสเด็กได้ทำกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อให้เด็กมีความพร้อมมากที่สุด เช่น กินข้าว อาบน้ำ แต่งตัว เข้าห้องน้ำ ช่วยงานบ้านต่าง ๆ ซึ่งจะฝึกความคิด การตัดสินใจ การลงมือทำพัฒนาความภาคภูมิใจในตนเอง

ระดับประถมศึกษา เป็นช่วงวัยแห่งความขยันหมั่นเพียร พร้อมจะเรียนรู้มุ่งมั่น ดังนั้นครูจึงมีหน้าที่ในการสนับสนุน ไม่ควรตัดสินผู้เรียนเมื่อทำผิดพลาดว่าล้มเหลว หรือถูกตำหนิจากพ่อแม่ ซึ่งอาจทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจในตนเอง ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องเน้นให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ และพัฒนาความรู้ได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพของตนเอง สอนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการจัดกิจกรรม และกระบวนการให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียน สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ระดับมัธยมศึกษา เป็นช่วงวัยที่เริ่มเผชิญกับความซับซ้อนของสังคม ดังนั้นเด็กในช่วงวัยนี้ ต้องมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และแยกแยะได้ ซึ่งครูต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมอง

และความสามารถในการค้นหาความรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้กำหนดมาตรฐานด้านการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพที่สำคัญของผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. แนวทางการลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

จากการศึกษาบทความและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า มีแนวทางที่หลากหลายตามบริบท โดยมีตัวอย่างประเด็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ดังจะสรุปต่อไปนี้

ภูมิพัฒน์ ศรีวิชิตพัฒน์ (2565 : 8-13) ได้เสนอแนะการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อลดภาวะความถดถอยทางการเรียนรู้ ดังนี้

1. กระบวนการหล่อหลอมทางสังคมในครอบครัว เนื่องจากมนุษย์เกิดจากการร่วมกันระหว่างตัวคนกับสิ่งแวดล้อม หรือสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย โดยจะส่งผลโดยตรงกับตัวบุคคล อันเป็นลักษณะที่ชี้เฉพาะถึงทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ความมีเหตุผล หรือแม้แต่การปฏิบัติ ตามกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคม เกิดจากตัวบุคคลทั้งสิ้น เป็นการนำประสบการณ์ตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยรุ่นและวัยทำงาน มาใช้ในชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ในรูปแบบของการซึมซับและปรับตัว

2. การสร้างการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น การสร้างการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น (Active Learning) เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเองด้วยการลงมือปฏิบัติ โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์และการสังเคราะห์ ส่งผลให้สามารถนำไปใช้ในการสถานการณ์อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สร้างความเป็นพลเมืองที่ดีตื่นรู้ของนักเรียนและผู้ปกครอง หมายถึง การกระทำตนให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิและความแตกต่างของผู้อื่น เคารพกฎกติกา และมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของประชาชน ทั้งนี้จะทำให้บุคคลเกิดความคิด และทัศนคติในทางที่ดีกับสังคมและตนเอง

4. ต่างร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลักสำคัญของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้จากการเรียนรูปแบบเดิม เป็นการเรียนที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมซึ่งเป็นทักษะเชิงประยุกต์ที่ต้องใช้การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ แยกแยะอย่างมีวิจารณ์ญาณเพื่อรังสรรค์แนวคิดใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ และสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดนั้นให้เกิดเป็นรูปธรรมได้ซึ่งเรียกว่านวัตกรรม

นรธรพร จันทรเฉลี่ย เสริบุตร (2564 : ออนไลน์) ได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาพบว่า มี 5 มาตรการสำคัญที่เป็นปัจจัยที่ต้องเตรียมพร้อมเมื่อกลับมาเรียน และช่วยเด็กฟื้นฟูการเรียนรู้ที่ถดถอยของเด็กได้ ดังต่อไปนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อมในการให้เด็กได้กลับเข้าเรียนในระบบ สภาพครอบครัว ทั้งความเป็นอยู่และความพร้อมในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ เป็นเรื่องสำคัญ
2. การวางแผนของสถานศึกษาทั้งระบบต้องร่วมมือกันเนื่องจากการฟื้นฟูการเรียนรู้ไม่สามารถทำได้แค่ครูบางคน บางชั้นเรียน เพราะเด็กทุกคนได้รับผลกระทบทั้งหมด ดังนั้น การวางแผนระดับสถานศึกษาจึงสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการทำงานรวมถึงทรัพยากร เพื่อดำเนินการให้เกิดความสอดคล้องโดยทุกภาคส่วนต้องร่วมกันวางแผน
3. การสนับสนุนและพัฒนาวิชาชีพครูในการฟื้นฟูการเรียนรู้ในสถานการณ์ภาวะ การถดถอยทางการเรียนรู้ ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาการตามวัย ด้านพัฒนาการทางสังคม เนื่องจากภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ จึงไม่ได้หมายถึงการฟื้นฟูความถดถอยเฉพาะวิชาการเท่านั้น ครูผู้สอนจะต้องได้รับการพัฒนาทางด้านการคิดวิเคราะห์ที่จะช่วยเติมเต็มให้นักเรียน ด้วยกระบวนการใด
4. การช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อช่วยลดช่องว่าง การเรียนรู้ การช่วยเหลือด้านสุขภาวะเพราะนักเรียนมีพื้นฐานของครอบครัวแตกต่างกัน จึงต้อง มีการดูแลช่วยเหลือรายบุคคล และแสวงหาวิธีและโอกาสในการสนับสนุนครอบครัวของผู้เรียนให้ ได้มากที่สุด
5. การติดตามปรับปรุงและผลสะท้อนกลับเป็นการประเมินผลจากสิ่งที่ทำมาในมาตรการ ต่าง ๆ ต้องมีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่ไปกับการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ปรับปรุง รูปแบบและกระบวนการที่ดียิ่งขึ้น

ภาวรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์ (2565 : ออนไลน์) ได้สรุปนโยบายที่ยูเนสโกแนะนำแก่ทุกประเทศ ในเบื้องต้น ดังนี้

1. ทบทวนและปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้ทันต่อสถานการณ์ ซึ่งเป็นโอกาสอันดี สำหรับการทบทวนและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ให้พร้อมต่อการรับสถานการณ์ต่าง ๆ ควรตั้งเป้าหมาย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ ทักษะศักยภาพที่ชัดเจน และเปิดโอกาสให้มีทางเลือกการเรียนรู้ใหม่ ๆ นอกเหนือจากเดิม ซึ่งหมายความว่ารัฐต้องเข้ามาสนับสนุนด้านทรัพยากรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ของการศึกษาด้วย
2. ขยายช่วงเวลาการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น โดยรัฐอาจประกาศให้เพิ่มชั่วโมงการเรียน การสอนในแต่ละวัน หรือสอนชดเชยในช่วงปิดเทอมเพิ่มเติมเฉพาะกลุ่ม ทั้งนี้ขยายเวลา

ดังกล่าวต้องไม่ลืมนำถึงภาระหน้าที่ สภาพความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจของผู้เรียน ครูรวมไปถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างครอบครัว

3. เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนด้วยวิธีอื่นนอกจากการเรียนในห้องเรียน เช่น การจัดทำหลักสูตรที่ออกแบบจากความชำนาญหรือทักษะของผู้เรียน จัดทำคู่มือหรือทรัพยากรให้ผู้เรียนเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองที่หลากหลาย ตั้งแต่เอกสารไปจนถึงอุปกรณ์ดิจิทัล นอกจากนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565 : 16-23) ได้เสนอคำแนะนำสำหรับการกำหนดนโยบายเพื่อสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และป้องกันการเรียนรู้ที่สูญหาย ดังนี้ 1) ส่งเสริมคุณภาพการศึกษาทางไกล 2) อย่าละเลยวิธีแก้ปัญหาแบบ low-tech หรือ no-tech 3) วางแผนวิธีที่สร้างสรรค์เพื่อรักษาการมีส่วนร่วมของผู้เรียน 4) ตระหนักถึงความสำคัญของครู 5) ปกป้องผู้ที่อ่อนแอที่สุด 6) ใช้ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ทั้งหมด ทั้งทั้งระบบ 7) เปิดรับวิธีการแก้ปัญหาข้ามภาคส่วน 8) ช่วยพ่อแม่จัดการสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่บ้าน 9) วางแผนตอนนี้สำหรับการเปิดโรงเรียนใหม่และคิดระบบที่ยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากแนวทางการลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ พบว่ารูปแบบของแนวทางสามารถกำหนดได้ตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระบบการปฏิบัติในห้องเรียน ไม่ว่าจะเป็น ในเรื่องการจัดทำหลักสูตรของรัฐ จนไปถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อนวัตกรรม การวัดและประเมินผล การศึกษา

จากทัศนชนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นตัวแปรการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ดังแสดงในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 การวิเคราะห์ขอบข่ายการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ จากทัศนชนักวิชาการ

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	รวม
1. ด้านการพัฒนา ผู้สอนและผู้บริหาร สถานศึกษา	✓				✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	9*
2. ด้านการผลิตผู้สอน ในระยะยาว	✓					✓								2
3. ด้านการบริหาร		✓				✓				✓				3

เลือกตัวแปรออกมาทั้ง 5 ตัวแปร คือ 1) ด้านการพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษา 2) ด้านการเรียนรู้และส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน 3) ด้านการสนับสนุนทางสังคม 4) ด้านสารสนเทศ 5) ด้านเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลมาเป็นตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้

จากการสังเคราะห์ทัศนะนักวิชาการเกี่ยวกับขอบข่ายการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้จนได้ข้อสรุปและผู้วิจัยสังเคราะห์เพื่อเป็นนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

1) ด้านการพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษา

ในการพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียน ด้านการพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในกระบวนการแก้ไขภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ นักวิชาการต่างมีทัศนะไว้ดังนี้

กาญจนา ปลอดภัย (2565 : ออนไลน์) กล่าวว่า การพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้นั้นเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา เพราะภายหลังการระบาดของโควิด การเรียนรู้ของผู้เรียนถดถอยมาก ความรู้และประสบการณ์ทางวิชาการของผู้เรียนไม่เป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนด จึงเป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหารที่ต้องบริหารจัดการ ดังนั้นด้านการพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีการสนับสนุนการจัดอบรมพัฒนาองค์ความรู้และวิชาชีพผู้สอน มีการสนับสนุนให้บุคลากรผู้สอนได้รับการสัมมนาภายนอกสถานศึกษาตามโอกาส รวมไปถึงการสนับสนุนการศึกษาต่อของบุคลากรผู้สอน

ศิริโรจน์ ผลพันธิน (2565 : 15) กล่าวว่า ในการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ด้านพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษาถือว่าสำคัญที่สุดเพราะเมื่อผู้บริหารและผู้สอนได้รับการพัฒนา ก็จะส่งผลต่อผู้เรียนด้วย นอกจากนี้การสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้บริหารให้มีศักยภาพในการออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมก็เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารในการวางแผนนโยบาย กลยุทธ์ วิสัยทัศน์อย่างเป็นระบบ

นอกจากนั้นรรรพร จันทรเฉลี่ย เสริบุตร (2565 : ออนไลน์) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2565 : 14-29) และเว็บไซต์มติชนสุดสัปดาห์ (2565 : ออนไลน์) ได้แสดงทัศนะในทำนองเดียวกันว่า การพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ควรเริ่มต้นที่การพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารก่อนด้วยการสนับสนุนและประยุกต์ใช้การดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาทักษะของผู้สอนให้ได้ใช้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้าน มีการสนับสนุนการจัดอบรมพัฒนาองค์ความรู้และวิชาชีพผู้สอน และการพัฒนาผู้บริหารอย่างรอบด้าน

ส่วนกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2565 : ออนไลน์) กล่าวว่า การจะเริ่มแก้ปัญหาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ได้นั้น ผู้สอนต้องได้รับการพัฒนาให้ใช้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุน มีโครงการพัฒนาองค์ความรู้และวิชาชีพอย่างเป็นรูปธรรม

วิจารณ์ พานิช (2565 : ออนไลน์) และภูมิศรีธัญญ์ ทองเลี้อยม (2565 : ออนไลน์) แสดงทัศนะว่าการแก้ไขปัญหภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เป็นรูปธรรมวิธีหนึ่งคือการพัฒนาผู้สอนและผู้บริหาร มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะของผู้สอนอย่างรอบด้าน เช่น ด้านภาษา

ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการผลิตสื่อการเรียนการสอน ด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี นอกจากนี้ยังต้องมีการสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้บริหารให้มีศักยภาพในการออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารในการวางแผนนโยบาย กลยุทธ์ วิสัยทัศน์อย่างเป็นระบบจึงจะสามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงประเด็น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า ด้านการพัฒนาผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษานั้นผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการสนับสนุนและประยุกต์ใช้การดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาทักษะของผู้สอนให้ใช้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้าน มีการสนับสนุนการจัดอบรมพัฒนาองค์ความรู้และวิชาชีพผู้สอน มีการสนับสนุนให้บุคลากรผู้สอนได้รับการสัมมนาภายนอกสถานศึกษาตามโอกาส รวมไปถึงการสนับสนุนการศึกษาต่อของผู้สอนเพื่อนำองค์ความรู้จากการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน มีการพัฒนาทักษะของผู้สอนอย่างรอบด้าน เช่น ด้านภาษา ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการผลิตสื่อการเรียนการสอน ด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้บริหารให้มีศักยภาพในการออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารในการวางแผนนโยบาย กลยุทธ์ วิสัยทัศน์อย่างเป็นระบบ เป็นต้น

2) ด้านการเรียนรู้และส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน

ผลการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2564 : 24) พบว่าผลกระทบทางบวกต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา เช่น มีการปรับแผน การจัดการศึกษา ปรับวิธีการนิเทศ ติดตามและการประเมินผลมีการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยเทคโนโลยีใหม่ ๆ ส่งผลให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีโอกาสดำเนินการการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีมากขึ้น

นอกจากนี้อิทธิพัทธ์ สวทันพรกุลและคณะ (2565 : ๑) กล่าวว่าในการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ด้านการเรียนรู้และส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน สถานศึกษาควรมีการสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเนื้อหาสาระ กิจกรรมด้วยการส่งเสริมการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ภูมิพัฒน์ ศรีวิชิตพัฒน์ (2565 : 78-83), 5 และศิริโรจน์ ผลพันธิน (2565 : 15) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การสนับสนุนการปฏิรูปการสอนของบุคลากรผู้สอนให้ใช้ Active Learning การส่งเสริมให้บุคลากรผู้สอนสร้างนวัตกรรมทางการจัดการเรียนการสอน มีการสนับสนุนบุคลากร

ผู้สอนให้ได้รับโอกาสในการแสวงหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เช่น การศึกษาต่อ การอบรม การสัมมนา และการทำวิจัย

นรรธพร จันทรเฉลี่ย เสริบุตร (2565 : ออนไลน์) เว็บไซต์เดลินิวส์ออนไลน์ (2565 : ออนไลน์) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2565 : 25) แสดงทัศนะในทำนองเดียวกันว่าควรพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน อย่างเป็นรูปธรรม เน้นการแก้ไขปัญหาความถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนในทุกสาระวิชา อย่างเป็นระบบและมีการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดทำ จัดซื้อ จัดจ้าง สื่อการเรียนการสอน อย่างหลากหลาย จึงจะเป็นการพัฒนาด้านการเรียนรู้และส่งเสริมผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

เว็บไซต์มติชนสุดสัปดาห์ (2565 : ออนไลน์) กล่าวว่า ในการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ เป็นเรื่องสำคัญที่ทุกฝ่ายต้องริบเร่งในการบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน ทั้งนี้ด้านการเรียนรู้และการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนนั้นเป็นหน้าที่สำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องตระหนักว่าการเรียนรู้ที่ถดถอยต้องออกแบบวิธีการสอน การสร้างสื่อและการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรมแก้ไขได้ตรงจุด รวมไปถึงการมุ่งส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนทั้งในด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 รวมไปถึงสมรรถนะหลัก

จากทัศนะของนักวิชาการที่กล่าวถึงการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ด้านการเรียนรู้และส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนนั้น สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการสนับสนุน การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเนื้อหาสาระกิจกรรม ด้วยการส่งเสริมการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสนับสนุนการปฏิรูปการสอนของบุคลากรผู้สอนให้ใช้ Active Learning การส่งเสริมให้ผู้สอน สร้างนวัตกรรมทางการจัดการเรียนการสอน มีการสนับสนุนผู้สอนให้ได้รับโอกาสในการแสวงหา องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เช่น การศึกษาต่อ การอบรม การสัมมนาและการทำวิจัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบันอย่างเป็นรูปธรรม เน้นการแก้ไขปัญหาความถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียน ในทุกสาระวิชาอย่างเป็นระบบ และมีการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดทำ จัดซื้อ จัดจ้าง สื่อการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย

3) ด้านการสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคมเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางบวกโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อส่งเสริม ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการปรับตัว ของผู้ที่ได้รับ มีนักวิชาการหลายท่านศึกษาและให้ความหมายไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2565 : 38) และภูมิพัฒน์ ศรีวิชิตพัฒน์ (2565 : 79) กล่าวถึงลักษณะของการสนับสนุนทางสังคมไว้อย่างน่าสนใจว่าเป็นการมีปฏิสัมพันธ์

อย่างมีจุดมุ่งหมายที่นำมาซึ่งการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เช่น การรับรู้ เข้าใจ และตอบสนองทางอารมณ์ความรู้สึก การให้ข้อมูล ให้อัตถุสิ่งของ รวมถึงการยอมรับ ให้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การที่บุคคลรับรู้การสนับสนุนทางสังคม บุคคลจะเกิดการรับรู้ว่าคุณค่าที่ได้รับ ความรัก ความเอาใจใส่ การเห็นคุณค่าและการยอมรับ ส่งผลทางบวกต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจ ทำให้บุคคลสามารถเผชิญกับเหตุการณ์ที่มาคุกคามชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผลทางจิตใจ คือ ทำให้บุคคลเกิดอารมณ์ที่มั่นคงต่อเหตุการณ์ที่กำลังเผชิญ มีแรงจูงใจในการแก้ไขปัญหาจากการได้รับ ข้อมูลเกี่ยวกับตนเองและสถานการณ์และมีความเครียดลดลง ส่วนผลทางด้านร่างกายคือส่งผลต่อ การทำงานของระบบต่อมไร้ท่อ ระบบฮอร์โมนและระบบภูมิคุ้มกัน ทำให้ร่างกาย รู้สึกสบาย และผ่อนคลาย และมีสุขภาพที่แข็งแรง มีภูมิคุ้มกันโรคสูง

ศิริโรจน์ ผลพันธิน (2565 : 15) นรธรพร จันทร์เฉลี่ย เสริบุตร (2565 : ออนไลน์) และเว็บไซต์เดลินิวส์ออนไลน์ (2565 : ออนไลน์) แสดงทัศนะไว้สอดคล้องกันว่าการสนับสนุน ทางสังคมไม่ได้หมายรวมถึงการสนับสนุนด้วยคนแวดล้อม ชุมชน แต่การสนับสนุนทางสังคม มีความหมายในทางจิตวิทยา ว่าการได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อน คนรัก สัตว์เลี้ยง หรือคนที่มีความสำคัญกับเรา ใน 4 ด้าน ได้แก่ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotional Support) การสนับสนุนทางด้านสิ่งของ (Instrumental Support) การสนับสนุน ทางด้านข้อมูล (Information Support) และการสนับสนุนด้านความเคารพ (Esteem Support)

นอกจากนี้ ภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาทำให้เกิด การสนับสนุนทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2565 : 29) กล่าวว่า แรงสนับสนุนทางสังคมเป็นการที่บุคคลมีการติดต่อสัมพันธ์กัน ได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านอารมณ์สังคม สิ่งแวดล้อม ข้อมูลข่าวสาร ทำให้รู้สึกได้รับการ ยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เช่นเดียวกันกับวิจารณ์ พานิช (2565 : ออนไลน์) ที่กล่าวไว้ว่า แรงสนับสนุนทางสังคมเป็นการที่บุคคลรับรู้ว่าคุณค่าได้รับความช่วยเหลือทั้งในด้านอารมณ์ ข้อมูล ข่าวสาร วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งอาจจะเป็น ครอบครัว ญาติ พี่น้อง เพื่อน บุคคลใกล้ชิด บุคลากรทางการแพทย์คนใดคนหนึ่งหรือหลายคนร่วมกัน ทำให้บุคคลที่ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมรู้สึกได้รับการยอมรับได้รับความรัก รู้สึกมีคุณค่า ในตนเอง เป็นที่ต้องการของบุคคลอื่น ๆ ทำให้มีกำลังใจ มีอารมณ์มั่นคงส่งเสริมให้เผชิญความเครียด ได้ดี มีการปรับตัวที่เหมาะสม อันจะส่งผลให้เกิดการมีสุขภาพกายและใจที่ดี

จากทัศนะของนักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอย ทางการเรียนรู้ ด้านการสนับสนุนทางสังคม สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีการดำเนินงาน ในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านนโยบาย การให้ตัวแทนชุมชนเป็นกรรมการ เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดในการร่วมพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการพัฒนาผู้เรียนในด้านการจัดการเรียนการสอน การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยสถานศึกษาสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนออกแบบการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา และกำกับ ติดตามการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ส่งเสริมให้ผู้ปกครองส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

ของผู้เรียน ทั้งที่บ้านและที่สถานศึกษา การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา และการตรวจสอบผลการจัดการศึกษาตามนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียน

4) ด้านสารสนเทศ

ระบบสารสนเทศถือเป็นข้อมูลสำคัญในทุกองค์กร องค์กรที่มีการบริหารจัดการสารสนเทศได้อย่างดีและมีระบบนั้นจะทำให้มีการบริหารจัดการที่คล่องตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา องค์กรต่าง ๆ มุ่งให้ความสำคัญในการบริหารจัดการระบบสารสนเทศให้เป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดกับการเรียนรู้ ซึ่งต้องมีระบบสารสนเทศที่เป็นระบบและชัดเจน นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ด้านสารสนเทศไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ศิริโรจน์ ผลพันธิน (2565 : 15) กล่าวว่าในการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ด้านสารสนเทศนั้นหน้าที่สำคัญคือสถานศึกษาหรือผู้บริหารสถานศึกษาต้องดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศจากองค์กรหลักเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาความถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ด้วยการใช้ข้อมูลสารสนเทศในการเป็นแนวทางเพื่อใช้แก้ไขออกแบบ และดำเนินกิจกรรมภายในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2565 : 23) และเว็บไซต์มติชนสุดสัปดาห์ (2565 : ออนไลน์) ได้แสดงทัศนะในประเด็นการพัฒนาผู้เรียนด้านสารสนเทศไว้อย่างน่าสนใจว่า การพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรมต้องสนับสนุนให้ผู้สอนนำข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาและผู้เรียนอย่างสร้างสรรค์ และมีการออกแบบนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องในการใช้ข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนมีการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ มาประกอบการมีข้อมูลสารสนเทศที่เป็นระบบเพื่อแก้ไขปัญหา

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2565 : ออนไลน์) และเว็บไซต์แนวหน้าออนไลน์ (2566 : ออนไลน์) กล่าวว่า ในการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้นั้น การพัฒนาด้านระบบสารสนเทศก็มีความสำคัญเพราะข้อมูลต่าง ๆ นั้นจะใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาและการประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีการดำเนินงานในการส่งเสริมการเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศจากเขตพื้นที่ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด รวมไปถึงกระทรวงศึกษาธิการเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาความถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ใช้ข้อมูลสารสนเทศในการเป็นแนวทางเพื่อใช้แก้ไข ออกแบบ และดำเนินกิจกรรมภายในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม สนับสนุนให้ผู้สอนนำข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาและผู้เรียนอย่างสร้างสรรค์ และมีการออกแบบนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องในการใช้

ข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนมีการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

5) ด้านเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล

ในการจัดการศึกษาภายหลังสถานการณ์โควิด-19 จำเป็นต้องใช้สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อจัดการเรียนรู้ผ่านระบบทางไกลหรือระบบออนไลน์ให้แก่ผู้เรียนจากการสังเคราะห์ข้อมูลของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565 : 8) ที่ได้จัดทำมาตรการฟื้นฟูภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียน ระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าสถานศึกษามีการปรับปรุงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในการจัดการเรียนการสอนตามความพร้อมของแต่ละแห่ง เช่น การจัดหาอุปกรณ์การถ่ายทอดออนไลน์ การพัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ก็ยังพบปัญหาว่าเครือข่ายอินเทอร์เน็ตยังไม่เพียงพอ สัญญาณไม่เสถียร ไม่มีความพร้อมด้านสื่อและอุปกรณ์ และปัญหาอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์

เว็บไซต์มติชนสุดสัปดาห์ (2565 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงการพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ด้านเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลว่าสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับด้านนี้เป็นลำดับต้น ๆ เพราะภายหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากในการจัดการเรียนการสอน การบริหารการศึกษา ดังนั้นสถานศึกษาต้องมุ่งพัฒนาระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้เทคโนโลยีเพื่อบริหารจัดการภายในสถานศึกษารวมไปถึงใช้เทคโนโลยีเพื่อมุ่งใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

นอกจากนี้วิจารณ์ พานิช (2565 : ออนไลน์) และเว็บไซต์แนวหน้าออนไลน์ (2566 : ออนไลน์) ต่างก็ได้แสดงทัศนะว่า สถานศึกษาต้องมีการวางแผนในเชิงนโยบายในการยกระดับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีที่หลากหลาย มีการวางแผนการจัดชั้นเรียน การนิเทศ สร้างความรู้ด้านนโยบาย สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยี และรายงานผลการเรียนให้ผู้ปกครองได้รับทราบ รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อ/จัดจ้าง ระบบเทคโนโลยีที่นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา และการสนับสนุนให้ผู้สอนได้แสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเทคโนโลยี

จากทัศนะของนักวิชาการที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการวางแผนในเชิงนโยบายในการยกระดับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีที่หลากหลาย มีการวางแผนการจัดชั้นเรียน การนิเทศ สร้างความรู้ด้านนโยบาย สนับสนุนให้ผู้สอนวางแผนการจัดทำแผนการเรียนรู้ใบงาน สื่อต่าง ๆ และการประเมินผลโดยใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ มีการดำเนินการตามแผนดำเนินงาน สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยี สร้างขวัญกำลังใจ ยกย่องชื่นชมผู้สอนที่มีการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนเพื่อแก้ไขภาวะถดถอยทางการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม มีการกำกับติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลผู้สอนอยู่เสมอ และรายงานผลการเรียนให้ผู้ปกครองได้รับทราบ รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณ

ในการจัดซื้อ/จัดจ้าง ระบบเทคโนโลยีที่นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา เช่น ระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง โปรแกรม แอปพลิเคชัน การเขียนโปรแกรม การสนับสนุนให้ผู้สอน ได้แสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเทคโนโลยีด้วยการอบรม สัมมนา เพื่อนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนการสอนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้

บริบทสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง

ข้อมูลพื้นฐาน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 25/11 หมู่ที่ 5 ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี 20000 โทรศัพท์ 038-397501-5 โทรสาร 038- 397510 เว็บไซต์ www.spmcr.go.th โดยมีพื้นที่บริการรวม 2 จังหวัดคือ จังหวัดชลบุรีและ จังหวัดระยอง เป็นหน่วยงาน ซึ่งมีการกิจหลักคือนำนโยบายของรัฐบาลนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ และนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมากำหนดเป็นประเด็นกลยุทธ์และตัวชี้วัด และดำเนินการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยใช้ แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการกำหนดทิศทางในการบริหารจัดการ การศึกษาให้สอดคล้องกันทุกระดับ

อำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ. 2546 ประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาพ.ศ. 2560 และประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการแบ่งส่วนราชการภายใน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา ดังนี้ (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566-2570 ฉบับทบทวนปีงบประมาณ พ.ศ. 2567) (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง, 2567 : 1-10)

1. จัดทำนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้สอดคล้อง กับนโยบายมาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการ ของท้องถิ่น
2. วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษา และหน่วยงานในเขต พื้นที่การศึกษาและแจ้งการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบรวมทั้งกำกับ ตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว
3. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่ การศึกษา
4. กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา
5. ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่ การศึกษาเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาก

6. ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ (รวมทั้งทรัพยากรบุคคล เพื่อส่งเสริม สนับสนุน การจัดและพัฒนาศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา)

7. จัดระบบประกันคุณภาพการศึกษา และประเมินผลสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

8. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

9. ดำเนินการและประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

10. ประสาน ส่งเสริม การดำเนินงานของคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานด้านการศึกษา

11. ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

12. ปฏิบัติงานร่วมกับสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง ได้นำยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติแผนปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา นโยบายของรัฐบาลนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานนโยบายของหน่วยงานอื่น ๆ และระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ความเชื่อมโยง เพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566 - 2570 (ฉบับทบทวนปีงบประมาณ พ.ศ. 2567) ดังนี้ (แผนพัฒนาศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566-2570 (ฉบับทบทวนปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 (สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง, 2567: 62-64)

วิสัยทัศน์ (Vision)

“องค์กรคุณภาพ ยกระดับการจัดการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกสู่ความเป็นเลิศ สร้างคนดีมีความสุข”

ค่านิยมองค์กร

“ซื่อสัตย์ พร้อมบริการ สุภาพ มีคุณธรรม” ตัวย่อ “ISPM” (Integrity Service mind Polite Morality)

พันธกิจ (Mission)

1. พัฒนาระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
2. ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

3. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาตามพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของในหลวงรัชกาลที่ 10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4. ส่งเสริมสนับสนุน ระบบความปลอดภัยในสถานศึกษาอย่างรอบด้าน

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษา สู่ความเป็นเลิศในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถวางแผนการศึกษาต่อการมีงานทำและปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

6. พัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้มีสมรรถนะตรงตามมาตรฐานตำแหน่ง และมาตรฐานวิชาชีพ

7. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อการบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

8. ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับโอกาสความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมีคุณธรรมจริยธรรม สู่ความเป็นพลโลก

เป้าประสงค์ (Goals)

1. ระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. สถานศึกษามีการจัดการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

3. สถานศึกษาจัดการศึกษา ตามพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของในหลวงรัชกาลที่ 10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4. สถานศึกษามีระบบความปลอดภัยในสถานศึกษาอย่างรอบด้าน

5. สถานศึกษา มีการ จัดการศึกษา สู่ความเป็นเลิศในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถวางแผนการศึกษาต่อการมีงานทำและปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

6. ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามีสมรรถนะตรงตามมาตรฐานตำแหน่งและมาตรฐานวิชาชีพ

7. สถานศึกษาจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable Development Goals : SDGs) และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

8. ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับโอกาส ความเสมอภาคลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีคุณธรรมจริยธรรม สู่ความเป็นพลโลก

กลยุทธ์ (Strategy)

กลยุทธ์ที่ 1 ยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา

1. การเรียนรู้ทุกที่ทุกเวลาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล
2. เสริมสร้างทักษะอาชีพและการมีรายได้ระหว่างเรียน
3. ปลุกฝังความรักในสถาบันหลักของชาติและน้อมนำพระบรมราโชบาย

ด้านการศึกษาสู่การปฏิบัติ

4. จัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรมและประชาธิปไตย
5. ปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ทันสมัยและหลากหลาย
6. ส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นวิถีในการค้นหาความรู้และต่อยอดองค์ความรู้ที่สูงขึ้น
7. ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
8. จัดการศึกษาเพื่อความเป็นเลิศ

กลยุทธ์ที่ 2 เสริมสร้างศักยภาพ สมรรถนะและคุณภาพชีวิตข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

1. แก้ไขปัญหาหนี้สินครู
2. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

กลยุทธ์ที่ 3 เพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ
2. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคล
3. ลดภาระการประเมินของสถานศึกษา
4. สร้างความตระหนักในการป้องกันการทุจริต
5. การสื่อสารและประชาสัมพันธ์องค์กร

กลยุทธ์ที่ 4 เสริมสร้างความปลอดภัยของสถานศึกษา

1. เสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม
2. ระบบการดูแลช่วยเหลือและคุ้มครองนักเรียน

3. เสริมสร้างมาตรการความปลอดภัยในสถานศึกษาอย่างรอบด้าน
กลยุทธ์ที่ 5 เพิ่มโอกาสและสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา

1. สร้างความเข้มแข็งระบบแนะแนว
2. ส่งเสริมธนาคารหน่วยกิต
3. เสริมสร้างทักษะอาชีพและการมีรายได้ระหว่างเรียน
4. หนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนคุณภาพ
5. จัดการศึกษาแบบเรียนรวม
6. เพิ่มโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา

การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง ตามประกาศ กระทรวงศึกษาธิการเรื่องการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ. 2560 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง. 2567 : 5-8) ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 9 กลุ่ม 1 หน่วย ดังนี้

1. กลุ่มอำนวยการ
2. กลุ่มนโยบายและแผน
3. กลุ่มการส่งเสริมการศึกษาทางไกล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
4. กลุ่มบริหารการเงินและสินทรัพย์
5. กลุ่มบริหารงานบุคคล
6. กลุ่มพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา
7. กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา
8. กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา
9. หน่วยตรวจสอบภายใน
10. กลุ่มกฎหมายและคดี

ทั้งนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยองประกอบด้วยโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 51 แห่ง แบ่งออกเป็นจังหวัดชลบุรี จำนวน 31 แห่ง และจังหวัดระยอง จำนวน 20 แห่ง ดังนี้ จังหวัดชลบุรี

1. โรงเรียนชลบุรี (สุโขทัย)
2. โรงเรียนชลราษฎรอำรุง
3. โรงเรียนชลกันยานุกูล
4. โรงเรียนแสนสุข
5. โรงเรียนบ้านสวน (จันทบุรี)
6. โรงเรียนอ่างศิลาพิทยาคม
7. โรงเรียนหนองรีมนคงสุขสวัสดิ์
8. โรงเรียนบ้านบึง (อุตสาหกรรมนุเคราะห์)
9. โรงเรียนบ้านบึง(มนูญวิทยาการ)
10. โรงเรียนจุฬารัตนราชวิทยาลัย ชลบุรี

11. โรงเรียนคลองกาวีวิทยา
12. โรงเรียนหนองใหญ่ศิริวรพาวิทยา
13. โรงเรียนพานทองสภานุปลัมภ์
14. โรงเรียนพานทอง
15. โรงเรียนพนัสพิทยาคาร
16. โรงเรียนทุ่งเหียงพิทยาคม
17. โรงเรียนอุทกวิทยาคม
18. โรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา
19. โรงเรียนเกาะโพธิ์ถั่วงามวิทยา
20. โรงเรียนเกาะจันทร์พิทยาคาร
21. โรงเรียนบางละมุง
22. โรงเรียนโพธิ์สัมพันธ์พิทยาคาร
23. โรงเรียนผินแจ่มวิชาสอน
24. โรงเรียนศรีราชา
25. โรงเรียนทุ่งศุขลาพิทยา (กรุงเทพธนบุรี)
26. โรงเรียนบึงศรีราชาพิทยาคม
27. โรงเรียนสุรศักดิ์วิทยา
28. โรงเรียนเกาะสีชัง
29. โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ชลบุรี
30. โรงเรียนสัตหีบพิทยาคม
31. โรงเรียนสิงห์สมุทร

จังหวัดระยอง

1. โรงเรียนระยองวิทยาคม
2. โรงเรียนวัดป่าประดู่
3. โรงเรียนบ้านฉางกาญจนกุลวิทยา
4. โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร
5. โรงเรียนระยองวิทยาคมนิคมอุตสาหกรรม
6. โรงเรียนระยองวิทยาคมปากน้ำ
7. โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ ระยอง
8. โรงเรียนเพ็ชรประชาวิทยา
9. โรงเรียนมาบยางพรวิทยาคม
10. โรงเรียนบ้านค่าย
11. โรงเรียนปลวกแดงพิทยาคม
12. โรงเรียนนิคมวิทยา
13. โรงเรียนแก่ง“วิทยสถานาร”
14. โรงเรียนวังจันทร์วิทยา

15. โรงเรียนเขาชะเมาวิทยา
16. โรงเรียนชำนาญสามัคคีวิทยา
17. โรงเรียนสุนทรภู่พิทยา
18. โรงเรียนชำอ้อพิทยาคม
19. โรงเรียนห้วยยางศึกษา
20. โรงเรียนมกุฎเมืองราชวิทยาลัย

สรุปได้ว่า การดำเนินงานของสถานศึกษาภายใต้การกำกับดูแลของสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้และจรรยาบรรณตามมาตรฐานวิชาชีพ พัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้ คิตรีเริ่มและสร้างสรรค์นวัตกรรม มีทักษะสมรรถนะตามหลักสูตรและคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพ มีการกำกับติดตามประเมินผล มีระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ และการรายงานผลอย่างเป็นระบบ ใช้งานวิจัย เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา การวิจัยเรื่องนี้ จะให้แนวทางการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้เป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ มีแนวทางพัฒนาสถานศึกษาโดยประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน ในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเกณฑ์ มาตรฐานที่กำหนด

จากการศึกษาบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นผู้สอนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง และเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงจะนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายและประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาและการพัฒนาผู้เรียนต่อไป

การวิจัยแบบผสมวิธี

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยแบบผสมวิธี ดังต่อไปนี้

จอห์น เครสเวลล์ ถือเป็นนักวิชาการที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและการทำให้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการอย่างกว้างขวาง เครสเวลล์ ได้นิยามการวิจัยแบบผสมวิธีว่าเป็นแนวทางการวิจัยที่นักวิจัยรวบรวมและวิเคราะห์ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการศึกษาเดียวกัน โดยมีการผสมผสาน (Integration) ข้อมูลทั้งสองแบบ เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น (Creswell, J. W., 2014 : 188-198) นอกจากนี้ เครสเวลล์ และ คลาร์ก ยังได้ร่วมกันพัฒนารูปแบบการออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธีที่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ประกอบด้วย 6 รูปแบบหลัก ได้แก่ การออกแบบแบบบรรจบกัน

(Convergent Parallel Design) การออกแบบแบบอธิบาย-ตามลำดับ (Explanatory Sequential Design) การออกแบบแบบสำรวจ-ตามลำดับ (Exploratory Sequential Design) การออกแบบแบบฝังตัว (Embedded Design) การออกแบบแบบแปลงสภาพ (Transformative Design) และการออกแบบแบบหลายขั้นตอน (Multiphase Design) ซึ่งแต่ละรูปแบบมีจุดประสงค์และวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกันตามธรรมชาติของคำถามวิจัย (Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L., 2017 : 143-150)

รัตน์ บัวสนธ์ (2554 : 7-20) เป็นนักวิชาการไทยที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอและพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงผสมผสานในบริบทการศึกษาไทย โดยได้อธิบายว่าการวิจัยเชิงผสมผสานทางการศึกษาเป็นแนวทางการวิจัยที่มีความเหมาะสมกับธรรมชาติของปรากฏการณ์ทางการศึกษาที่มีความซับซ้อนและหลากหลายมิติ อีกทั้ง ได้เน้นย้ำถึงประโยชน์ของการวิจัยเชิงผสมผสานในการศึกษาที่สามารถให้ภาพรวมที่สมบูรณ์ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยข้อมูลเชิงปริมาณจะช่วยให้เข้าใจขนาดความถี่และการกระจายของปรากฏการณ์ ในขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพจะช่วยอธิบายเหตุผลกระบวนการ และความหมายของปรากฏการณ์นั้น ๆ นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนะแนวทางการดำเนินการวิจัยเชิงผสมผสานที่เหมาะสมกับบริบทการศึกษาไทย รวมถึงการพิจารณาปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม และการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบและการดำเนินการวิจัย ซึ่งเป็นการปรับใช้แนวคิดการวิจัยเชิงผสมผสานจากตะวันตกให้เข้ากับบริบทการศึกษาไทยได้อย่างเหมาะสม

ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล (2543 : บทนำ) เป็นหนึ่งในนักวิชาการไทยรุ่นแรกที่ได้นำเสนอแนวคิดการวิจัยแบบผสมผสานในบริบทการศึกษาไทย โดยเน้นถึงความสำคัญของการใช้วิธีการวิจัยที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ครอบคลุมและลึกซึ้งต่อปรากฏการณ์ทางการศึกษา ซึ่งให้เห็นว่าการศึกษาทางการศึกษามักเผชิญกับความซับซ้อนของปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายด้าน ทั้งปัจจัยเชิงปริมาณที่สามารถวัดและนับได้ และปัจจัยเชิงคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก ทศนคติ ประสบการณ์ และความหมายของผู้เรียนและผู้สอน นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนะว่า การนำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาใช้ร่วมกัน จะช่วยเสริมจุดแข็งและลดข้อจำกัดของแต่ละวิธีการ ทำให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและใช้ประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือเป็นการปูทางสำคัญให้กับการพัฒนาการวิจัยแบบผสมผสานในประเทศไทยในช่วงต้นของศตวรรษที่ 21

สรุปได้ว่า การวิจัยแบบผสมผสานวิธี หรือ Mixed Methods Research เป็นแนวทางการวิจัยที่ได้รับการพัฒนาและยอมรับอย่างแพร่หลายในวงวิชาการสากล โดยมีการพัฒนาจากการพัฒนารูปแบบการออกแบบที่หลากหลายและการให้คำแนะนำเชิงปฏิบัติที่ชัดเจน ไปสู่การวางรากฐานปรัชญาและกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในมิติต่าง ๆ อย่างมีระบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

อุมิต ดิเลกซ์ (Umit Dilekci, 2021 : 25-42) ได้ศึกษาการบริหารโรงเรียนในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในความท้าทายของผู้บริหารสถานศึกษาสถานศึกษาในตุรกีผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาในตุรกีต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างหนักในการออกแบบการบริหารจัดการภายใน

สถานศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วนทั้งในด้านการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา การบริหารจัดการภายในสถานศึกษา รวมไปถึงปัญหาความถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งการดำเนินงานของผู้บริหารสถานศึกษาในธุรกิจส่วนใหญ่มุ่งไปที่การสร้างนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษา การกำหนดงบประมาณ การตัดสินใจการวางแผน และการประสานงานที่เป็นรูปธรรม

เซนเนอร์ เซนเติร์ก และคณะ (Sener Senturk, 2021 : 556-570) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมกับระดับความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาและครูสอน ผลการศึกษาพบว่า ความสามารถด้านเทคโนโลยีการสอนของผู้บริหารสถานศึกษาและครูสอนมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง จากการวิเคราะห์สหสัมพันธ์พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมกับระดับความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาและครูสอนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ยูนัส เอเมเร โอเมอร์ (Yunus Emre Omur, 2016 : 243-262) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้สอนเกี่ยวกับทักษะการจัดการนวัตกรรมและกลไกการเรียนรู้ขององค์กรของผู้บริหารสถานศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้สอนทั้งกลไกการเรียนรู้ขององค์กรและทักษะการจัดการนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง มีความสัมพันธ์ในระดับสูงเชิงบวก แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาในมุมมองของผู้สอนนั้นควรมีความสามารถในการจัดการนวัตกรรมและกลไกการเรียนรู้ขององค์กร

งานวิจัยในประเทศ

ภูติศ ฤทธิ์จารูกร (2565 : 32) ได้ศึกษาการบริหารจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์ COVID-19 ด้วยนวัตกรรม 5 นิ้ว ปรับสร้างสุขสู่ห้องเรียนวิถีใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินการหลังจากการจัดการเรียนการสอนในช่วงสถานการณ์ COVID-19 ด้วยนวัตกรรม 5 นิ้ว ปรับสร้างสุข สู่ห้องเรียนวิถีใหม่ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่พลาดโอกาสทางการศึกษา ความปลอดภัยในชีวิต คุณภาพการศึกษาดีขึ้น และระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้ ผู้เรียนร้อยละ 100 ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์ ทักษะคิด และพัฒนาการด้านร่างกายที่เหมาะสมกับช่วงวัย มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคโควิด 19 สามารถปรับตัว ดูแลป้องกันตนเอง และดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองได้ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา ร้อยละ 100 อยู่ในสถานการณ์ที่ปลอดภัยสามารถจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน บูรณาการทักษะชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ โดยใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นผู้ดำเนินกิจกรรม เป็นผู้นำแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามมาตรการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดและการป้องกันการติดเชื้อโรคโควิด 19 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร้อยละ 90 มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนในช่วงสถานการณ์ COVID-19 ด้วยนวัตกรรม 5 นิ้ว ปรับสร้างสุข สู่ห้องเรียนวิถีใหม่ โรงเรียนมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เกิดจากระดมทรัพยากรทางความคิดจากหลายภาคส่วน ที่จะมาเป็นแนวทางในการพัฒนางานอย่างสร้างสรรค์ ความคิด และกระตุ้นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเปิดใจในการเรียนรู้รับสิ่งใหม่ ๆ และกล้าที่จะพัฒนาตนเองเพื่อสิ่งที่ดีกว่า มีนวัตกรรมและกระบวนการสอน การสื่อสาร สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและทิศทางการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดขึ้นจริง มีรูปแบบนวัตกรรมเชิงระบบที่ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพ

น้ำฝน พิทักษ์โรจนกุล (2565 : 1372-1373) ได้ศึกษาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่งผลต่อการจัดสภาพแวดล้อม ในสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ระดับการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กับการจัดสภาพแวดล้อม ในสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับสูง (r มีค่าระหว่าง .819-.854) และทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัลและทักษะการบริหารจัดการองค์กร ส่งผลในทิศทางบวกต่อการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีได้ร้อยละ 79.8

ชาตรี นามคุณ (2565 : 9) ได้ศึกษาผลการแก้ปัญหาสภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning loss recovery) และป้องกันการหลุดออกจากระบบของผู้เรียน โดยใช้กระบวนการ SPT PLC ร่วมกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีส่วนร่วม ของโรงเรียนประถมนนทรี ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีสภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning loss) ได้รับการแก้ไขและพัฒนาจนสามารถเข้าสู่ภาวะปกติได้ นักเรียนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีแนวโน้มที่จะหลุดออกนอกระบบการศึกษา ได้รับการคุ้มครอง ดูแล และช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ นักเรียนมีทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของ UNESCO (SDG4) นักเรียนมีทักษะอาชีพเบื้องต้นตามพระบรมราโชบาย

ด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนประถมนนทรีมีภาคีเครือข่ายเพื่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และโรงเรียนประถมนนทรีมีรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ SPT PLC สามารถแก้ปัญหา พัฒนาและคุ้มครองนักเรียนได้

นรธพร จันทรเฉลี่ย เสริบุตร (2565 : ออนไลน์) ได้ศึกษานวัตกรรมและแนวทางฟื้นฟูการเรียนรู้ถดถอย กรณีศึกษาสมุทรสาครโมเดล มีการกำหนด Timeline การดำเนินการตั้งแต่เดือนเมษายน 2565 โดยการปฐมนิเทศและชี้แจงแนวทางการจัดการเรียนรู้เมื่ออยู่ในภาวะวิกฤต การจัดประชุมเพื่อการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์เชิงสมรรถนะเพื่อเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ การจัดทำกรอบเนื้อหาในการทำบทเรียนออนไลน์ การทำกรอบเนื้อหา Micro Learning เพื่อช่วยหนุนเสริม เพิ่มความสามารถให้กับโรงเรียนในการออกแบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการเรียนการสอน การจัดทำเครื่องมือให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน การทำแผนฟื้นฟูของโรงเรียน ซึ่งในระหว่างการทำงานได้มีการจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของโรงเรียนในโครงการ ตลอดจนการสนับสนุนในด้านการให้คำปรึกษา แหล่งเรียนรู้ การจัดอบรมงบประมาณ และส่งเสริมบทบาทหน้าที่ของแต่ละส่วนงานที่เกี่ยวข้องสำหรับบทบาทของผู้เกี่ยวข้องด้านผู้ปกครองหรืออาสาสมัครอยู่ในชุมชน ได้มีการสนับสนุนให้สามารถช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม การประสานความร่วมมือกับครู การกำกับ ดูแล ช่วยเหลือนักเรียนในด้านต่าง ๆ ด้านครู ได้มีการสำรวจและประเมินความพร้อมของผู้เรียน กำหนดวิธีการและวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ การประสานความร่วมมือ ผู้ปกครอง อาสาสมัคร เห็นได้ว่า โครงการช่วยเพิ่มขีดความสามารถ รวมถึงการเพิ่มทรัพยากร สื่อต่าง ๆ ที่จะเข้าไปสนับสนุนครูและโรงเรียนให้สามารถจัดการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น ผลการศึกษาพบว่าด้านผู้เรียนร้อยละ 80 ของกลุ่มเป้าหมายได้รับการฟื้นฟูความถดถอยในการเรียนรู้ด้านการอ่าน เขียน คณิตศาสตร์ และทักษะทางด้านอารมณ์และสังคม ด้านครูกลุ่มเป้าหมาย สามารถวางแผน ออกแบบ กิจกรรมการเรียนรู้และจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อลดภาวะความรู้ถดถอยและฟื้นฟูการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในภาวะวิกฤติได้ ด้านโรงเรียน มีเครื่องมือและวิธีในการประเมินภาวะการเรียนรู้ถดถอย มีการสำรวจความพร้อมและความต้องการของครูและผู้เรียน มีแนวทางในการจัดการเรียนรู้เมื่ออยู่ในภาวะวิกฤติเพื่อพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ และระดับจังหวัด เกิดโมเดลระดับจังหวัดในการจัดการเรียนการสอน เพื่อลดภาวะความรู้ถดถอยและฟื้นฟูการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในภาวะวิกฤติ

ยงยุทธ สงพะโยม (2565 : 76-78) ได้ศึกษากลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาในยุคปกติใหม่ ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์ด้านการพัฒนาบุคลากร ควรมีการวางแผนโครงการจัดกิจกรรมพัฒนาความก้าวหน้าของบุคลากรให้การอบรมปรับแนวความคิดการทำงานเพื่อมุ่งพัฒนาความรู้บุคลากร เสริมสร้างทักษะความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและพัฒนาการใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยี

ของบุคลากร กลยุทธ์ด้านการเปลี่ยนแปลงในอนาคตต้องออกกฎระเบียบใหม่ในสถานศึกษา เพื่อปรับแนวความคิดการทำงานมุ่งรองรับการเปลี่ยนแปลง ออกแบบแผนงานรวมถึงปรับโครงสร้างการทำงานของคนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ด้านเทคโนโลยีมาบริหารระบบ มีระบบแผนงานการกำหนดกลยุทธ์เชิงแก้ไข กลยุทธ์ด้านการจัดการ ICT ควรดำเนินการจัดการระบบการบริหารสถานศึกษาด้วยระบบ ICT มีการเรียนการสอนผ่านระบบเทคโนโลยีรูปแบบใหม่ กลยุทธ์ด้านวิชาการ หลักสูตรการสอน และการเรียนรู้ ต้องมีการออกแบบเครือข่ายการเรียนรู้ในสถานศึกษาด้วยระบบเทคโนโลยี มีโครงการ กิจกรรมแนววิชาการและจริยธรรม เพื่อพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้ นักเรียนเป็นคนดี คนเก่ง ส่งเสริม การเรียนรู้นอกห้องเรียน มีแผนการพัฒนาจิตวิทยาทางการศึกษากับการสอน มุ่งการเรียนรู้ แบบผสมผสาน และมุ่งวิชาชีพในอนาคตที่เหมาะสม กลยุทธ์ด้านการเงินและงบประมาณ ควรมีกลยุทธ์ การสร้างรายได้เพื่อพึ่งตนเองขององค์กรที่ยั่งยืน กลยุทธ์ด้านนโยบายยุคปกติใหม่ ต้องมีการวางแผน การปฏิบัติงานโครงสร้างจัดระบบการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง มีการประสานงาน ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ระหว่างสถานศึกษาและส่วนที่เกี่ยวข้อง เครือข่ายต่าง ๆ จัดกิจกรรมในส่วน ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษา และสร้างทีมบุคลากรมืออาชีพส่งเสริมทักษะองค์ความรู้ แบบบูรณาการในสถานศึกษา กลยุทธ์ด้านการบริหารทั่วไป ต้องมีทีมงานเชิงรุก เพื่อการบริหาร ทรัพยากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยปรับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาการตลาด มุ่ง 4Ms คน เงิน วัสดุสิ่งของและการจัดการในสถานศึกษา รวมถึงต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบ รอบด้าน ทุก 3 เดือนและมีฝ่ายควบคุมการบริหารผลการดำเนินงานตามแผนงานด้านต่าง ๆ

เบญจวรรณ เรืองศรี และคณะ (2564 : 29) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนในยุค New Normal Covid-19 โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ On Site ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหาร จึงต้องมีการบริหารจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความปกติใหม่มีแนวทางในการบริหาร ได้แก่ การเตรียมความพร้อมในการเรียนการสอนด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยี การออกแบบหลักสูตรคำนึงถึง ความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน การระบาดของโรค COVID-19 ที่ส่งผลกระทบให้สถาบันการศึกษา ทั่วประเทศถูกสั่งปิดเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ทำให้ทั้งนักเรียน นักศึกษา และคณะครู อาจารย์ ต้องปรับตัวเข้าสู่การเรียนการสอนใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ On Site เพื่อให้ หลักสูตรยังคงดำเนินต่อไปได้อย่างไม่ขาดตอน การบริหารจัดการต่อการเรียนการสอนสามารถเข้าถึง นักเรียนทุกคนได้อย่างมีประสิทธิภาพและให้อาจารย์ประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ มีการหารือและวางแผนร่วมกันของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง นักเรียน นักศึกษา รวมถึงคณะครูอาจารย์ในการเตรียมความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจต่อไป

นวล สมบูรณ์สิน (2564 : 153) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการนวัตกรรมการบริหาร ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการจัดการนวัตกรรมการบริหาร ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 วัตถุประสงค์ ได้แก่

เพื่อกำหนดแนวทางในการจัดการนวัตกรรมการ เพื่อสร้างและพัฒนานวัตกรรม และเพื่อยกระดับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนองค์ประกอบที่ 2 หลักการ ได้แก่ หลักการบริหารการเปลี่ยนแปลง หลักการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หลักการจัดการความรู้และหลักการบริหารงานวิชาการ องค์ประกอบที่ 3 ปัจจัยนำเข้าในการจัดการนวัตกรรมการ ได้แก่ คุณลักษณะเชิงนวัตกรรมของผู้นำ/ผู้บริหารสถานศึกษา คุณลักษณะเชิงนวัตกรรมของผู้สอนและบุคลากร คณะกรรมการการจัดการนวัตกรรมการ แหล่งเรียนรู้ สื่อและเทคโนโลยี วัฒนธรรมนวัตกรรมการ องค์ประกอบที่ 4 กระบวนการจัดการนวัตกรรมการ ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ขั้นตอนที่ 2 วางแผนออกแบบ ขั้นตอนที่ 3 ใช้นวัตกรรม ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผล และขั้นตอนที่ 5 การเผยแพร่ นวัตกรรม องค์ประกอบที่ 5 ผลผลิต ได้แก่ นวัตกรรมกระบวนการ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรมการจัดการ

รุจิรา กองจันทร์ และคณะ (2563 : 253) ทำการศึกษานวัตกรรมการบริหารและการจัดการ การศึกษาเพื่อพัฒนาการประกันคุณภาพของโรงเรียนปทุมวิทยาคม ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารและการจัดการศึกษาที่พัฒนาการประกันคุณภาพของโรงเรียนปทุมวิทยาคม เมื่อพิจารณาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น พบว่า กระบวนการบริหารและการจัดการที่ควรดำเนินการพัฒนา เรียงตามลำดับ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา กระบวนการบริหารและการจัดการของผู้บริหาร สถานศึกษาสถานศึกษา ผู้สอนผู้สอนและกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านผู้บริหารสถานศึกษา นวัตกรรมการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพ ของโรงเรียนปทุมวิทยาคมประกอบด้วยระบบการบริหารและการจัดการการศึกษา 6 ระบบ ได้แก่ ระบบการนำองค์กร ระบบการบริหารและการจัดการเชิงกลยุทธ์ ระบบบริหารและการจัดการ บุคลากร ระบบการบริหารและการจัดการสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบการบริหาร และการจัดการการเรียนการสอน ระบบการจัดการคุณภาพการศึกษา ซึ่งแต่ละระบบมีกระบวนการ ในการดำเนินงาน 5 กระบวนการ ได้แก่ การหาความต้องการและประเมินสภาพโรงเรียนในปัจจุบัน การกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงและเสริมศักยภาพภายในโรงเรียน การวางแผน การดำเนินงาน การปฏิบัติตามแผนการดำเนินงาน การวัดและประเมินผลการดำเนินงานและการปรับปรุงงาน อย่างต่อเนื่อง

อุบลวรรณ หอมสิน (2563 : 183-190) ได้ศึกษาการสร้างและการพัฒนารูปแบบ การบริหารสถานศึกษาด้วยแนวคิด I-OKRR ระดับประถมศึกษาเพื่อเป็นองค์การแห่งนวัตกรรม การเรียนรู้อย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับน้อย มีปัญหาอยู่ในระดับมาก พบประเด็นปัญหา คือ วิสัยทัศน์สถานศึกษาล้าสมัย วิสัยทัศน์สถานศึกษาไม่ท้าทาย และขาดวิสัยทัศน์ สถานศึกษาที่มุ่งสู่การพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงนวัตกรรม 4) ผู้สอนขาดความรู้ในการคิดสร้างสรรค์ และยังขาดทักษะในการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี ผลการสร้างและการพัฒนารูปแบบการบริหาร สถานศึกษาด้วยแนวคิด I-OKRR ระดับประถมศึกษาเพื่อเป็นองค์การแห่งนวัตกรรมการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

อย่างยั่งยืน ได้องค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ทิศทางการตั้งเป้าหมายองค์การนวัตกรรม การผลิตนวัตกรรม วัฒนธรรมองค์การความยั่งยืน และผู้นำองค์การนวัตกรรม

วิไล ปรีกษากร (2561 : 170) ได้ศึกษานวัตกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบว่า นวัตกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีทั้งหมด 50 นวัตกรรม และนวัตกรรมการบริหารงานวิชาการที่เหมาะสมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีทั้งหมด 12 นวัตกรรม ได้แก่ นวัตกรรมการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน นวัตกรรมการบริหารแบบมีส่วนร่วม นวัตกรรมการบริหารแบบการสอนงาน นวัตกรรมการสอนผู้เรียนเป็นรายบุคคล นวัตกรรมการบริหารตามหลักการประกันคุณภาพการศึกษา นวัตกรรมการบริหารแบบผสมผสาน นวัตกรรมการบริหารโดยใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร นวัตกรรมการบริหารโดยใช้ภาคีเครือข่าย นวัตกรรมการบริหารแบบทีมงาน นวัตกรรมการบริหารตามแนว Tip Coe นวัตกรรมการบริหารแบบพัฒนาคุณภาพศึกษาทางไกลผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมการบริหารแบบศูนย์การเรียนรู้คอมพิวเตอร์

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาผู้เรียนในภาวะถดถอยทางการเรียนรู้เป็นนโยบายเร่งด่วนที่สถานศึกษาต้องปฏิบัติและดำเนินการภายใต้การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและเป็นระบบ การพัฒนารูปแบบหรือนวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ดีวิธีหนึ่งที่ใช้ในการขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้วิจัยตระหนักว่าบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาสำคัญอย่างยิ่งในสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ซึ่งการประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางการบริหารสถานศึกษาจะช่วยแก้ไข พัฒนาปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับปัญหาได้อย่างดี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี